

Medicinski i spa turizma - primjer regionalnog razvoja

Posedel, Eugenija

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:197131>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-06**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

Eugenija Posedel

**MEDICINSKI I SPA TURIZAM – PRIMJER REGIONALNOG
RAZVOJA**

Završni rad

Pula, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

Eugenija Posedel

**MEDICINSKI I SPA TURIZAM – PRIMJER REGIONALNOG
RAZVOJA**

Završni rad

JMBAG: 0303819404, redovna studentica

Studijski smjer: Turizam

Kolegij: Uvod u turizam

Znanstveno područje: Područje društvenih znanosti

Znanstveno polje: Ekonomija

Znanstvena grana: Trgovina i turizam

Mentorica: prof. dr. sc. Jasmina Gržinić

Pula, lipnja 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Eugenija Posedel, kandidat za prvostupnika Poslovne ekonomije- smjer Turizma ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujemda niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student
Eugenija Posedel

U Puli, 15. rujna 2022.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, Eugenija Posedel dajem odobrenje Sveučilištu Jurja
Dobrole u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj Završni rad pod nazivom
Medicinski i spa turizam- primjer regionalnog razvoja

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrole u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 15. rujna 2022.

Potpis

Eugenija Posedel

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet i cilj istraživanja	1
1.2. Metode istraživanja i izvori podataka.....	1
1.3. Hipoteze istraživanja	1
1.4. Struktura i sadržaj rada	2
2. ZDRAVSTVENI TURIZAM	3
2.1. Pojmovno određenje zdravstvenog turizma	3
2.2. Kronologija razvoja kroz povijest.....	5
2.3. Povijesni razvoj zdravstvenog turizma u Hrvatskoj	6
2.4. Preduvjeti razvoja zdravstvenog turizma - prirodni ljekoviti činitelji.....	7
3. KLASIFIKACIJA ZDRAVSTVENOG TURIZMA	12
3.1. Wellness turizam – spa usluge.....	13
3.1.1. <i>Spa usluge - podsustav zdravstvenog turizma</i>	14
4. MEDICINSKI TURIZAM – TEORIJSKI ASPEKTI	16
4.1. Medicinski turizam	16
4.2. Rizici medicinskog turizma.....	18
4.3. Standardi kvalitete u medicinskom turizmu	19
4.4. Temeljni motivi izbora destinacije za medicinski turizam.....	20
5. ULOGA ZDRAVSTVENOG TURIZMA U REGIONALNOM RAZVOJU	22
5.1. Pozitivni i negativni utjecaji zdravstvenog turizma	22
5.2. Trendovi u wellness turizmu	25
5.3. Pozitivni učinci spa terapija (usluga).....	27
6. MEDICINSKI I SPA TURIZAM – PRIMJER REGIONALNOG RAZVOJA	28
6.1. Razvoj na području Istarske županije.....	29
6.1.1. <i>Istarske toplice</i>	30
6.1.2. <i>Specijalna bolnica za ortopediju i rehabilitaciju „Prim.dr. Martin Horvat“ Rovinj</i>	30
6.2. Destinacija Kvarner	31
6.2.1. <i>Thalassotherapie Crikvenica</i>	32
6.2.2. <i>Lifeclass Terme Sveti Martin – Hotel Spa Golfer</i>	33
6.3. Razvoj na području kontinentalne Hrvatske	34
6.3.1. <i>Daruvarske toplice</i>	34
6.3.2. <i>Naftalan Ivanić Grad</i>	35

6.4 Kritički osvrt.....	36
7. ANALIZA STUDIJE SLUČAJA: THALASSOTHERAPIA OPATIJA.....	38
7.1. Preduvjeti razvoja ponude	38
7.1.1. <i>Opseg i kvaliteta usluga</i>	41
7.2. Thalasso Wellness Centar – Medical Spa	45
7.3. Doprinos zajednici i regionalnom razvoju	46
7.4. Kritički osvrt na provedeno istraživanje.....	46
8. ZAKLJUČAK	48
LITERATURA	49
SUMMARY	56
POPIS ILUSTRACIJA	57

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj istraživanja

Predmet završnog rada je medicinski i spa turizam s primjerom značaja u regionalnom razvoju. Ciljevi rada su pojmovno definiranje zdravstvenog turizma, kao selektivnog oblika, analiza tipologije pojma, objašnjenje utjecaja medicinskog i wellness turizma na razvoj te na kraju studija analize turističke prakse (Thalassotherapiea Opatija).

1.2. Metode istraživanja i izvori podataka

Podaci koji su izneseni u radu prikupljeni su putem dostupne literature iz područja turizma, raznih domaćih i stranih znanstvenih članaka, internetskih izvora vezanih uz regionalne primjere te ostalih publikacija. Korištene su istraživačke metode deskripcije, komparacije, analize i sinteze.

1.3. Hipoteze istraživanja

U završnom radu kroz određena poglavlja opravdati će se slijedeće hipoteze:

- ✓ „Zdravstveni turizam doprinosi regionalnom razvoju.“
- ✓ „Diverzifikacija zdravstvenih usluga povećava vrijednost putovanja“
- ✓ „Thalassotherapiea Opatija je primjer uspješnog poslovanja u zdravstvenom turizmu.“

1.4. Struktura i sadržaj rada

Rad se sastoji od osam poglavlja s početnim uvodom i zaključkom. Uvodni dio dijeli se na predmet i cilj rada, zatim na metode i izvore rada, hipoteze istraživanja te strukturu i sadržaj rada. U drugom dijelu pojmovno se definira zdravstveni turizam, kronološki razvoj kroz povijest, kao i povijesni razvoj u Hrvatskoj koji su ujedno postavili temelje daljnjem razvoju zdravstva zemlje, zatim navođenje prirodnih ljekovitih činitelja i njihovu važnosti za preduvjet razvoja zdravstvenog turizma. U trećem dijelu razraditi će se detaljnije podjela zdravstvenog turizma na medicinski, wellness i lječilišni turizam, opisati će se terminologija wellness turizma, fenomen novog doba uz razradu spa podsustav zdravstvenog turizma. U četvrtom dijelu, opisati će se medicinski turizam i njegovi teorijski aspekti, zatim analizirati medicinski rizici prilikom donošenja odluka o izboru destinacije, kvaliteti izbora zdravstvenih ustanova te ključan izbor motiva za destinacije medicinskog turizma. U petom poglavlju prikazat će se doprinosi koje zdravstveni turizma omogućuje razvoju regija te kroz prisustva globalnih trendova i učinaka koje spa terapija ima na wellness korisnike, uzevši u obzir i pojavu pandemije COVIDA-19 koja je povećala rast potražnje u wellness industriji. Potom će se u šestom poglavlju opisati razvijenosti triju hrvatskih regija u pogledu pružatelja zdravstvenih ustanova s iznošenjem za svaku regiju kritički osvrt. U sedmom poglavlju provest će se analiza studije slučaja u kojem je odabrana uspješna Specijalna bolnica Thalassotherapia Opatija. Predstaviti će se povijest razvoja ponude, opseg usluga, naglasak na brojne specijalizirane grane i stručno osoblje, doprinose koje bolnica ostvaruje prema svojoj lokalnoj zajednici te vlastiti osvrt na provedeno istraživanje. U osmom poglavlju, odnosno zaključku, iznijeti će se kratak sažetak na cijelu temu rada s vlastitim zaključcima, nakon čega slijedi popis korištene literature, popis tablica i slika.

2. ZDRAVSTVENI TURIZAM

Među selektivnim oblicima turizma, zdravstveni turizam je najstariji. Posljednih desetljeća briga o vlastitom zdravlju rezultirala je povećanim kretanjima ljudi diljem svijeta. Brojni negativni čimbenici, kao što su stres, nepravilna prehrana, poroci, zagađeni okoliš, manjak fizičke kondicije utjecali su drastično na zdravstveno stanje čovjeka. Zbog povećanih zdravstvenih potreba za očuvanjem i unaprijeđenjem zdravlja te relaksacijom, postavljeni su dobri temelji prema razvitku zdravstvenog turizma. Zemlje diljem svijeta pozicioniraju svoju ponudu upravo u segmentu pružanja medicinskih i wellness usluga uz isticanje cjenovne dostupnosti i kvalitete. Zdravstveni turizam pruža korisnicima mogućnost obnove tijela i uma, sprječavanje i liječenje bolesti, kao i dodatnu mogućnost posjeta atraktivnih turističkih destinacija.

2.1. Pojmovno određenje zdravstvenog turizma

Pojam zdravstvenog turizma postao je jedan od zanimljivijih fenomena proučavanja novijeg doba. U literaturama se pronalaze brojne definicije zdravstvenog turizma, a razlog tome je nedefinirana jedinstvena općeprihvaćena definicija u svijetu. U daljnjoj razradi uzeti će se u obzir mišljenja pojedinih stranih i domaćih autora te njihova percepcija identificiranja zdravstvenog turizma. Prvo će se pojmovno definirati zdravlje i turizam koji čine poveznicu zdravstvenog turizma.

Autor Dragutin (1999), objašnjava kroz definiciju povezanost dvaju pojmova u kojem „zdravlje je jedan od najstarijih, stalno pristunih i najvećih motiva turističkih migracija.“¹ U brojnim povijesnim arheološkim dokazima pronađeni su razni ostaci kupelja i termi, kao i pisanih spisa o raznim vrstama terapija liječenja bolesti, koji dokazuju ranu svijest drevnih civilizacija o važnosti brige o zdravlju. UNWTO (2019), donosi opću prihvatljivu definiciju turizma prema kojoj „turizam uključuje sve aktivnosti proizašle iz putovanja i boravka osoba izvan njihove uobičajene sredine ne dulje od jedne godine radi odmora, poslovnog putovanja i drugih razloga nevezanih uz aktivnosti za koje bi primili

¹ Alfier, D., Potreba novih orijentacija u dugoročnom razvoju našeg turizma – Izbor radova. Zagreb, Institut za turizam, 1994.

ikakvu naknadu u mjestu koje posjećuju.“² Putovanja ljudi nisu novijeg datuma, ljudi su kroz svoju povijest zbog raznih motiva odlazili na putovanja. Danas je turizam sastavni dio suvremenog čovjeka, koji svoje slobodno vrijeme upotpunjuje posjećivanjem drugih destinacija bilo u pogledu odmora, poslovno ili sve više prisutnog zdravstvenog razloga. Autor Goodrich (1993), kratko i sažeto iznosi definiciju zdravstvenog turizma kao „pokušaj privlačenja turista od strane turističkih smještajnih objekata (npr. hotela) ili odredišta (turistička destinacija) uz promociju svojih zdravstvenih usluga i svojih objekata.“³ Iz čega možemo zaključiti da uloga turizma može pridonijeti osviještenosti brige o zdravlju putem promoviranja povoljnih prirodnih činitelja pojedinih destinacija, kao što su mineralni izvori, morska voda i povoljna klima, ljekovita blata i sl., ili rekreativnog sadržaja uz naglasak na objekte pružatelja zdravstvenih usluga. Razrađenu definiciju zdravstvenog turizma iznose Mueller i Kaufmann (2001), u kojem je „zdravstveni turizam zbroj svih odnosa i fenomena koji proizlaze iz promjena mjesta stanovanja ljudi kako bi unaprijedili, stabilizirali i prema potrebi vratili fizičko, mentalno i društveno blagostanje koristeći zdravstvene usluge, a kojima mjesto boravka nije niti načelno niti trajno mjesto stanovanja ili rada.“⁴ Svjetska turistička organizacija i Europska komisija za putovanja (2018) navode „zdravstveni turizam koji obuhvaća vrstu turizma u kojem je primarna motivacija doprinos tjelesnom, mentalnom i/ili duhovnom zdravlju kroz medicinske i aktivnosti temeljene na wellnessu koje povećavaju sposobnost pojedinca da zadovoljava svoje vlastite potrebe i bolje funkcioniraju kao pojedinci u svojoj okolini i društvu.“⁵ Zdravstveni turisti putuju zbog primarnih razloga, kao što su medicinski zahvati/tretmani ili wellness usluge koje omogućuju pojedincu poboljšanje i opuštanje stanja uma i tijela. Zapravo, možemo reći da sve što pozitivno djeluje na zdravstveno stanje pojedinca, što mu omogućuje napredovanje u liječenju trenutnog stanja bolesti kroz dostupno razvijene zdravstvene usluge, suvremenu tehnologiju i stručno osoblje određenih područja medicine može se prepisati zdravstvenom turizmu. Ivanišević (2016.) navodi „zdravstveni turizam stručno

² World Tourism Organisation, UNWTO: *Tourism Definitions*, Madrid, UNWTO, 2019. Dostupno na <https://www.unwto.org/publications>. [Pristupljeno 21. veljače 2022.].

³ Goodrich, J.N., „Socialist Cuba: A study of health tourism“, *Journal of Travel Research* vol. 32, no.(1), 1993, str.36.

⁴ Muller, H.i E.L.Kafmann, „Wellness Tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry“, *Journal of Vacation Marketing*, vol. 7, no. (1), 2001, str. 5-17.

⁵ European Travel Commission, *Exploring Health Tourism: The growing segment of health tourism: Executive summary.*, UNWTO, 2018. Dostupno na <https://etc-corporate.org/uploads/reports/2018-ETC-UNWTO-Exploring-Health-Tourism-Executive-Summary.pdf>. [Pristupljeno 21. veljače 2022.].

i pod nadzorom koristi prirodne ljekovite činitelje i/ili postupke fizikalne i rehabilitacijske medicine u cilju očuvanja i unapređenja zdravlja i/ili poboljšanja vrsnoće života.“⁶ Ivanišević (2015.) također, definira i korisnika zdravstvenih usluga, prema kojem je „korisnik turist, hotelski, u kampu, i/ili privatno smješten, živi odabranim načinom života i dio dana odvoja za primjenu spomenutih činitelja i postupaka.“⁷ Preduvjeti razvoja zdravstvenog turizma ovise o prirodnim činitelja na kojima se razvija ponuda zdravstvenih usluga. Također, potrebno je istaknuti i definiciju autora Geića (2011.) gdje zdravstveni turizam „postupno prelazi okvire sekundarnih 'luksuznih' potreba i postaje jedan od egzistencijalnih bioloških potreba modernog čovjeka.“ Pojava raznih zdravstvenih problema modernog čovjeka koja na pojedinca djeluju svijesno i nesvijesno bez sumnje su zdravlje stavila u vrh prioriteta te povećanom potražnjom za zdravstvenim putovanjima za koje su spremni izdvojiti vrijeme i novac.

2.2. Kronologija razvoja kroz povijest

Zahvaljujući terapijama koje su prepoznali drevni narodi u liječenjima, danas možemo s lakoćom nastaviti njihovu primjenu i unaprijediti je. Stari Egipćani su koristili razne vrste terapija kako bi ugodili i poboljšali svoje zdravlje. Grci su također za svoje održavanje zdravlja gradili hramove u kojima su se opušitali u kupeljima i provodili rekreacijske sadržaje, dok su drevni narodi s područja Mezopotamije koristili u terapijama razna ljekovita sredstva. Neke od pristunijih primjena terapija u povijesti biti će navedene u nastavku rada.

Akupresura je jedna od drevnih tradicionalnih kineskih medicina koja se koristila prije 5000. godina. Terapija primjenjuje dubinske masaže i pritisak na akupunkturne točke koje se nalaze po cijelom tijelu.⁸ Ayurveda potječe iz Indije, a smatra se da potječe prije 3000. godina. U primjeni terapija koristila su se svojstva bilja.⁹ Bioelektromagnetska terapija, tj. magnetizam primjenjivao se u medicini Kine prije otprilike 2000. godina. Cupping terapija, odnosno terapija čašicama koristila se u egipatskoj i kinekoj medicini. U jednom od starijih udžbenika na svijetu, *Ebersov*

⁶ Ivanišević, G., „Prirodne pretpostavke zdravstvenog turizma u Hrvatskoj“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, vol. 27, 2016, str.15.

⁸ Kalyankar, T.M., Attar, M.S. i Shinde, G.H., „Review On Alternative Therapy in Health and Medicine“, *International Journal of Pharmaceutical Sciences and Reserch*, vol. 3, no. 11, 2012., str. 4173- 4183.

⁹ ibidem, str. 4175.

papirus, opisuje se korištenje cupping terapija 1550.pr.Kr.¹⁰ Terapeutsko puštanje krvi iz vena jedna je od poznatijih metoda liječenja u povijesti stara nekoliko tisuća godina. Smatra se da su je Egipćani, Grci, Rimljani kao i brojni drugi drevni narodi koristili u svrhu liječenja.¹¹ Shiatsu terapija japanskih korijena, jedna je od najstarijih metoda liječenja. Objedinjuje japanske tradicionalne ručne terapije, kao akupunkturu i anm, stari japanski stil masaže s zapadnim medicinskim znanjem.¹² Kneippova terapija prvi puta se spominje 1860. godine. Obuhvaća kombinaciju hidroterapije s biljem, toplom vodom, tjelovježbom i prehranom u tretmanima. Navedene terapije samo su neke od brojnih primjera u liječenjima. Ljudi su putovali u daleke krajeve kako bi isprobali neke od terapije za koje su saznali da su učinkovite u liječenju te kako bi ih primjenjivali kasnije u svojim zajednicama čemu svjedočimo i danas.

2.3. Povijesni razvoj zdravstvenog turizma u Hrvatskoj

Razvitak medicine na hrvatskim prostorima potvrđuju dokazi ostataka neandertalskog pračovjeka na području Krapine, koji su pronađeni 1899. godine. Analizom kostiju i čeljusti naišlo se na brojne zaliječene prelome i uspješno preboljene bolesti. Temeljem dokaza, zaključuje se „da je zajednica krapinskog pračovjeka bila socijalno osjetljiva za svoje oboljele i ozlijeđene članove te skrbila za njih do njihova izlječenja, pretpostavljeno je da su koristili imobilizaciju, trave i obloge od bilja i meda.“¹³ Rimljani su na hrvatskim prostorima ostavili duboki trag u području medicine, a turistička kretanja su im često bila usmjerena prema hrvatskim termama. „Na prirodnim vrelima tople, sumporne ili ljekovite vode Rimljani su gradili terme (Salona, Pola, Nesactium, Sicia, Aqua lasae).“¹⁴ Za vrijeme Bizantskog Carstva brojne bolnice dobile su obilježja Bizanta, među kojima je i javni hospital u Zadru 559. godine.¹⁵ Brojni inozemni liječnici

¹⁰ Ansorge R., „Cupping Therapy“, *WebMD*, (2020). Dostupno na <https://www.webmd.com/balance/guide/cupping-therapy>. [Pristupljeno 23. veljače 2022.]

¹¹ Cohut, M., „Bloodletting: Why doctors used to bleed their patients for health“, *Medical News Today*, 2020. Dostupno na <https://www.medicalnewstoday.com/articles/bloodletting-why-doctors-used-to-bleed-their-patients-for-health>. [Pristupljeno 23. veljače 2022.]

¹² Boyle, K., „What to know about shiatsu massage“, *Medical News Today*, 2022. Dostupno na <https://www.medicalnewstoday.com/articles/shiatsu-massage>. [Pristupljeno 23. veljače 2022.]

¹³ Dugački, V., i Regan, K., „Zdravstvene skrbi i razvoja zdravstvenih ustanova na hrvatskom prostoru“, *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, vol.13, no. (25), 2019, str. 35-74.

¹⁴ ibidem, str.39

¹⁵ ibidem, str.40

odsjedali su u dalmatinskim gradovima i razvijali se u području medicine. Brojni doprinosi razvoja medicine uvjetovani su gradnjom bolnica. U 13. stoljeću u Hrvatskoj pojavljuju se prve bolnice u Poreču, Puli, Rabu, Dubrovniku i Splitu.¹⁶ Hospital Domus Christi (kristov dom) 1540. godine proglašen je prvom hrvatskom bolnicom, izgrađenom u Dubrovniku.¹⁷ Ujedno je bila i vjerska institucija u kojoj su se prihvaćali samo prethodno ispovijedani pacijenti. Dok su inozemni liječnici odsjedali na hrvatskim prostorima, hrvatski liječnici bili su predavači na stranim obrazovnim institucijama na kojima su dobivali brojne pohvale za razne doprinose u istraživanju medicine. Godine 1884., Opatija je proglašena lječilištem te predstavlja zimovalište visokog staleža.¹⁸ Može se reći kako u 19. stoljeću započinje pravi razvoj zdravstvenog turizma, razvijanjem lječilišta na izvorima mineralnih voda. U Hrvatskoj su Daruvarske toplice bile među uglednijim termalnim lječilištima u Europi. Antunova i Ivanova kupka sagrađene u Daruvaru, bile su preteče u daljnjem razvoju zdravstvenog turizma u Hrvatskoj. Nakon Prvog i Drugog svjetskog rata, razvile su se nove vrste specijaliziranih područja medicine. Nakon Drugog Svjetskog rata, hrvatska lječilišta poprimila su značajke tipičnih zdravstvenih ustanova, bolnica, namijenjenih liječenju bolesnih, i to samo njihove fizičke komponente.¹⁹ Nakon Domovinskog rata bolnice prelaze u specijalne bolnice koje su takve ostale do danas.

2.4. Preuvjeti razvoja zdravstvenog turizma - prirodni ljevakoviti činitelji

Za funkcioniranje razvoja zdravstvenih ustanova važni su prirodni činitelji, koji se definiraju kao „dijelove prirode, prirodine, koji povoljno djeluju na očuvanje i unapređenje zdravlja, poboljšanje vrsnoće života te sprječavanje, liječenje, produženo liječenje, oporavak i rehabilitaciju različitih bolesti u bolesnika i drugih korisnika.“²⁰ Primjena ljevakovitih činitelja je predispozicija za pružanje zdravstvenih usluga. Dije se u tri skupine morske, klimatske i balneološke. U nastavku je detaljniji prikaz podjele ljevakovitih činitelja. (Tablica 1.).

¹⁶ ibidem, str.42

¹⁷ loc.cit.

¹⁸ Dobrota, A., „Kratka povijest turizma u Hrvatskoj“, *Cimerfraj.hr*, 2019. Dostupno na <https://www.cimerfraj.hr/aktualno/povijest-turizma-hrvatska>. [Pristupljeno 26. veljače 2022.].

¹⁹ Dugački, V., i K. Regan, op.cit, str. 65

²⁰ Ivanišević, G., „Prirodne pretpostavke zdravstvenog turizma u Hrvatskoj“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 2016, str. 11.

Tablica 1. Prirodni ljekoviti činitelji

Klimatski	Morski	Balneološki (toplični)
Promjena klimatskog mjesta	Klima	Termomineralne vode
Klimatska počela i činitelji	Čistoća zraka	Peloidi
Klimatski postupci	Morska voda	Naftalan
Čistoća zraka	Alge	Klima
Sunčevo zračenje	Biljni pokrov	Čistoća zraka
Morski činitelji	Šetnice i staze	Biljni pokrov
Špilje u kršu	Sunčevo zračenje	Šetnice i staze
	Pijesak	Sunčevo zračenje
	Solanski peloid	
	Morski peloid (liman)	

Izvor: Samostalna izrada autora prema: Ivanišević, G., „Prirodne pretpostavke zdravstvenog turizma u Hrvatskoj“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 2016, str.11.

Prirodni ljekoviti činitelji nužni su za razvoj zdravstvenog turizma neke zemlje/regije. Zbog sve veće pristunosti klimatskih promjena u svijetu, ljudi traže destinacije koje imaju čisti zrak i more. Promjena klimatskog mjesta odlaskom na more ili planine donosi brojne pozitivne učinke na organizam. U faktore klime navode se fizikalni, kemijski i biološki. U fizikalne faktore ubrajaju se temperatura, sunčeve zrake, vjetar i atmosferski tlak, u kemijske faktore spadaju vodena para, aromatske tvari, peloidi, smog, dok u biološke faktore spadaju bakterije, virusi i gljive.²¹ Morski činitelji, od kojih morska voda, pozitivno djeluje na dišne putove i kožne bolesti, njihova svojstva poznata su još iz vremena Antike. Djelotvornost morske vode ovisi o prisutnosti dovoljne količine alga u morima, koje sadrže velike količine minerala. Morska voda sadrži terapijska svojstva koja omogućuju razne metode liječenja, koje se ubrajaju talasoterapija i hidroterapija, uz korištenja blata iz mora.²² Hrvatska je prepoznata u Europi kao jedna od zemalja čistog mora, što joj stvara dobre uvjete za razvoj

²¹ Šklempe, I., „Priroda liječi- prirodne terapije“, *Studioimpuls*. Dostupno na <http://www.studioimpuls.net/prirodalijeci.htm>. [Pristupljeno 7. ožujka 2022.].

²² „Čudesna ljekovitost Jadranskog mora“, *JGL Obitelj*, 2020. Dostupno na <https://jglobitelj.hr/obitelj/cudesna-ljekovitost-jadranskoga-mora>. [Pristupljeno 7. ožujka 2022.].

zdravstvenog turizma diljem priobalja. Tijekom povijesti, narodima su izvori voda predstavljali važna mjesta za okupljanja i liječenja. Termalne vode posjeduju fizikalno-kemijske osobine i specifičan sastav bogat sadržajem minerala i drugim svojstvima uz temperaturu 35-42 °C.²³ Korištenje termalnih voda je medicinski dokazano da ostvaruje pozitivne učinke na organizam. Uz termomineralne vode, treba naglasiti i naftalan. Naftalno ulje je „biološko aktivna materija guste konzistencije, crne boje s karakterističnim mirisom.“²⁴ Naftalan pomaže u liječenju raznih kožnih bolesti, pogotovo psorijaze te kod raznih bolesti mišićnog-koštanog sustava. Primjena naftalanskog ulja ili krema može se primjenjivati samostalno, dok se u lječilištu provodi u naftenskoj kupki u trajanju od 12 do 14 minuta. Radi bolje učinkovitosti naftalanterapije koriste se i druge prisutne terapije u kombinaciji prema potrebama za pacijenta. U svijetu postoje samo dvije bolnice koje imaju izvor naftalanskog ulja. Jedna se nalazi u Hrvatskoj, Specijalna bolnica Naftalan Ivanić Gradu i druga u Azerbajdžanu. Hrvatskoj zbog izvora prirodnog naftalanskog ulja ostvaruje veliku posjećenost pacijenata iz cijelog svijeta.

Tablica 2. Prirodni oblici liječenja

Talasoterapija	Klimatoterapija	Balneoterapija
Klimatoterapija	Aeroterapija	Hidroterapija
Aeroterapija	Talasoterapija	Peloidoterapija
Hidroterapija	Speloterapija	Naftalanterapija
Algoterapija		
Aromaterapija		
Kineziterapija		
Helioterapija		
Psamoterapija		

Izvor: Samostalna izrada autora prema: Ivanišević, G., „Prirodne pretpostavke zdravstvenog turizma u Hrvatskoj“, Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, 2016, str. 14. Varaždin, 2016, str 14.

²³ Galić, A., „Termalnom vodom do zdravlja“, *Vaše zdravlje*, 2013. Dostupno na <https://www.vasezdravlje.com/bolesti-i-stanja/termalnom-vodom-do-zdravlja>. [Pristupljeno 10. ožujka 2022.].

²⁴ „Naftalanske kupke: indikacije i kontraindikacije“, *Everaoh*. Dostupno na <https://bs.everaoh.com/naftalanske-kupke-indikacije-i-kontraindikacije/>. [Pristupljeno 15. ožujka 2022.].

a) Talasoterapija

Talasoterapija potiče od grčke riječi "thálassa", odnosno more. Terapija primjenjuje „morsko liječenje, primjenjuje prirodne činitelje svojstvene moru, primorju u ljekovite svrhe.“²⁵ Provodi se u zdravstvenim ustanovama smještenim u blizini mora ili oceana te su posebno specijalizirane za primjenu terapija pod nadzorom stručnog osoblja ili izvan zdravstvenih ustanova uz preporuku liječnika kako bi postavljene dijagnoze bile što preciznije praćene. U tretmane liječenja ubrajaju se kupanje i plivanje u morskoj vodi, nanošenje morskih proizvoda od blata, algi i pijeska na tijelo, provođenje vremena uz more i dodaci prehrani koji sadrže tvari iz mora.²⁶ Razvoj talasoterapije omogućio je dodatni razvoj i drugih vrsta terapija, od kojih jesu klimatoterapija, aeroterapija, hidroterapija, algoterapija, aromaterapija, kineziterapija, helioterapija, psamoterapija, limanoterapija te peloidterapija.

b) Klimatoterapija

Klimatoterapija je terapija koja primjenjuje „klimatske elemente i činitelje koji su karakteristični za neko područje, imaju povoljan fizikalno – kemijski, biološki i psihički utjecaj na ljudski organizam.“²⁷ Njihova reakcija na organizam omogućuje postizanje ljekovitih djelotvornosti. Korisnici odlaze u zdravstvene ustanove koje se nalaze u regijama s pogodnim klimatskim uvjetima. Pleško, N., Pleško, S., i Banić, M., smatraju da „povoljni klimatski uvjeti su oni od kojih ekstremni toplinski vjetrovi (prehladno i pretoplo) nisu previše izraženi, gdje nisu česte sparine i jaki vjetrovi, gdje nema previše kišnih dana i gdje ima dovoljno sunčanih dana, malo magle i gdje je čisti zrak.“²⁸ Primjena klimatoterapije dovela je do razvitka speleoterapije, talasoterapije, helioterapije, aeroterapije.

²⁵ „Talasoterapija“, *Hrvatska enciklopedija – mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=60263>. [Pristupljeno 16. ožujka 2022.].

²⁶ West M., „What is Thalassotherapy and what are the benefits“, *Medical News Today*, 2020. Dostupno na <https://www.medicalnewstoday.com/articles/thalassotherapy#health-benefits>. [Pristupljeno 16. ožujka 2022.].

²⁷ „Klimatoterapija“, *Hrvatska enciklopedija – mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=31896>. [Pristupljeno 16. ožujka 2022.].

²⁸ Pleško, N., Pleško, S. i M. Banić, „Bioklimatske pretpostavke zdravstvenog turizma“, u: Ivanišević, G. (ur.), *Zdravstveni turizam u Hrvatskoj: knjiga izlaganja na znanstvenom skupu*, Akademija medicinskih znanosti Hrvatske, Veli Lošinj, 2001, str. 21-32

c) Balneoterapija

Balneoterapija (balneum, lat. "kupka") je liječenje bolesti kupanjem u termomineralnim izvorima.²⁹ U primjeni se koriste razne vrste mineralnih voda koje ublažuju bol i pozitivno utječu na zdravstveno stanje korisnika. Koriste se u liječenju kroničnih upalnih stanja, kožnih bolesti (psorijaze i atopijskog dermatitisa) i reumatoloških stanja kombinacijom fizikalnih terapija, vježbi i obloga od blata.³⁰ U periodu od 3 – 6 dana nakon boravka u kupelji pojavljuje se balneoreakcija. Balneoreakcija je oblik reakcije tijela prilikom primjene ljekovitih činitelja, kod svakog pojedinca pojava simptoma je različita, no nije poželjno stanje. Iz navedenog primjena balneoterapije je u pristutnosti liječničkog nadzora radi potrebnog praćenja stanja faza prihvatanja i ublažavanja pojava simptoma na tijelu od strane stranih činitelja. Balneoterapija najviše se koristi u toplicama radi osigurane mogućnosti primjene peloida i termalnih voda, a provode je fiziostručnjaci sa strogim nadzorom nad korisnicima. Iz prirodnih činitelja razvila su se tri oblika terapije – hidroterapija, peloidoterapija i limanoterapija.

U narednom poglavlju navest će se klasifikacija zdravstvenog turizma, pojmovno definiranje wellness turizma i njegove značajke, kao i spa usluge podsustava zdravstvenog turizma uz promjene potražnje uvjetovane pandemijom.

²⁹ Saavedra C., „What is balneotherapy“, *DermNet*, 2020. Dostupno na <https://dermnetnz.org/topics/balneotherapy>. [Pristupljeno 16. ožujka 2022.].

³⁰ ibidem.

3. KLASIFIKACIJA ZDRAVSTVENOG TURIZMA

Zdravstveni turizam klasificira se kao wellness, lječilišni i medicinski turizam. U daljnjem radu opis podjele navodit će se prema službenom dokumentu Strategije razvoja turizma do 2020. godine., te Nacionalne strategije razvoja zdravstva Hrvatske 2012. – 2020. godine.

Tablica 1. Oblici zdravstvenog turizma i pružatelji zdravstveno – turističkih usluga

OBJEKTI UGOSTITELJSKE PONUDE		ZDRAVSTVENE USTANOVE	
Wellness ponuda (toplice, hoteli, centri)	Prirodna lječilišta		Klinike/Bolnice
	Lječilišta	Specijalne bolnice	
Holistički wellness Medicinski wellness	Holistički wellness Medicinski wellness Lječilišni wellness	Medicinski wellness Lječilišni turizam	Medicinski turizam
Wellness usluge			
	Lječilišne vrste		
		Medicinske usluge	

Izvor: Izrada autorice prema Ivandić, N., Kunst, I., Telišman Košuta, N. i I. Marković, *Nacionalni program – akcijski plan razvoja zdravstvenog turizma*, Zagreb, Institut za turizam, 2014. Dostupno na

https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/150608_AP_%20Zdravstveni%20turizam.pdf.
[Pristupljeno 19. ožujka 2022.].

Prema Tablici 1. prikazani su zdravstveni oblici unutar kojih je rasčlanjena klasifikacija podjele prema ustanovama koje vrše usluge. U objekte ugostiteljskih usluga uvrštavaju se wellness objekti i prirodna lječilišta, dok s druge strane nalaze se zdravstvene ustanove u kojima prevladavaju prirodna lječilišta i specijalne bolnice/klinike. Vidljivo je da pojedine usluge ulaze u šira područja objekta te se međusobno isprepliću. Razlog tome je u zdravstvenom motivu odlaska u zdravstveno – turističke objekte. Pojedine osobe odlaze radi pružanja lječiličkih usluga u preventivi

i liječenju bolesti kako bi održale svoje zdravlje i poboljšale druge novonastale promjene te također usputno koriste wellness usluge kao dio opuštanja u slobodnom vremenu, dok druge osobe kao motiv imaju isključivo usluge u svrhu relaksacije i opuštanja ili manjih estetskih zahvata koji ne utječu na zdravstveno stanje pojedinca. U prethodno navedenom se uočava povezanost područja turizma i zdravstva, u području pružanja ugostiteljskih usluga smještaja, hrane i pića te zdravstvenih usluga uz nadzor stručnog osoblja.

3.1. Wellness turizam – spa usluge

Wellness turizam je „aktivna potraga za aktivnostima, izborima i stilovima života koji vode do stanja cjelovitog zdravlja.“³¹ Wellness filozofija želi pojedincu približiti razumijevanje važnosti brige o zdravlju i sinergiji tijela, duha i uma kako bi mu se osigurao zadovoljniji i kvalitetniji život, kako bi bio ispunjeniji. Wellness usluge koje nude turističke destinacije povezane su s wellness hotelima i centrima u kojima se pružaju. “Wellness“ je složenica sastavljena od spajanja dviju riječi, “well-being“ (dobrobit) i “fitness“ (blagostanje tijela). Današnji wellness se temelji na holističkom pristupu koji prati suvremene trendove, odnosno *well-being*, tj. dobrobiti za pojedinca. Wellness programi provode se kroz poboljšanje fizičke kondicije, pravilnika pravilne prehrane, meditacije, joge pa sve do mentalnih aktivnosti. *Global Wellness Institute* razlikuje dvije vrste wellness putnika:³²

a) **primarni wellness putnik** čiji je odabir putovanja ili destinacije prvenstveno motiviran wellnessom,

b) **sekundarni wellness putnik** koji nastoji održati wellness tijekom putovanja ili sudjeluje u wellness iskustvima dok ide na bilo koje putovanje u slobodno vrijeme ili poslovno.

Obje vrste putnika mogu se međusobno ispreplitati, primarni putnik može postati sekundarni i obrnuto.

³¹ „What is wellness?“, *Global Wellness Institute*. Dostupno na <https://globalwellnessinstitute.org/what-is-wellness/>. [Pristupljeno 23. ožujka 2022.].

Wellness turizam podijeljen je na medicinski i holistički wellness³³

a) Medicinski turizam predstavlja „organizirano provođenje zdravstveno – preventivnih i kurativnih programa u svrhu prevencije bolesti te očuvanja i unapređenja zdravlja uz multidisciplinirani tim koji nužno uključuje liječnika, ali i drugo stručno osoblje (npr. fizioterapeut, kineziolog, nutricionist)., metode i postupci medicinskog wellnessa uključuju metode konvencionalne, komplementarne i tradicionalne medicine.“³⁴

b) Holistički wellness predstavlja „šaroliku nemedicinsku wellness ponudu.“³⁵ U kojoj se ubrajaju razni tretmani i njege za opuštanja tijela.

Iz gore navedenog, vidljivo je kako su wellness i spa usluge kompleksan turistički proizvod koji u cilju ima opuštanje i poboljšanje kako tjelesnog, tako i psihološkog i duhovnog stanja. Način i opseg korištenja usluga u velikoj mjeri ovisi o osobnom stilu putovanja i interesima pojedinca.

3.1.1. Spa usluge - podsustav zdravstvenog turizma

Spa usluge jedne su od najranijih pojavnih oblika razvoja turizma. Termin “spa,, potječe od (*lat. sanans per aquam*) odnosno “zdravlje kroz vodu“.³⁶ Rane civilizacije spoznale su važnost mineralnih i morskih voda, kao i blata u primjeni. Karakteristično je liječenje, opuštanje ili rehabilitacija, no spa nudi puno više od navedenog.

ISPA (2007.) definira spa kao „mjesto posvećeno poboljšanju općeg blagostanja kroz različite profesionalne usluge koje potiču obnovu uma, tijela i duha.“³⁷ ISPA je izdvojila najvažnije elemente spa:³⁸ opuštanje (upravljanje stresom), razmišljanje (meditacija), revitaliziranje (energija i pomlađivanje) i radost (sreća i zabava).

³³ Ivandić, N., Kunst, I., Telišman Košuta, N. i I. Marković, Nacionalni program – akcijski plan razvoja zdravstvenog turizma, Zagreb, Institut za turizam, 2014. Dostupno na https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/150608_AP_%20Zdravstveni%20turizam.pdf. [Pristupljeno 1. travnja 2022.].

³⁴ ibidem.

³⁵ ibidem.

³⁶ SPA, *Origins of the term*, Bionity, 2005. Dostupno na <https://www.bionity.com/en/encyclopedia/Spa.html>. [Pristupljeno 1. travnja 2022.].

³⁷ ISPA, *Health & Wellness Tourism: A focus on the global spa experience*, Routledge, 2007. Dostupno na https://www.routledge.com/rsc/downloads/Health_Wellness_Tourism_FB_final.pdf. [Pristupljeno 3. travnja 2022.].

³⁸ ibidem.

Prema *Global Wellness Institute* (2013) u wellness spa kategoriju ubrajaju se:³⁹ dnevna/salonska lječilišta (masaže, tretmani lica i tijela), određene toplice (hidroterapija, kupanje u termalnoj vodi, masaže), hotelska lječilišta (pružaju usluge na bazi a la carte gostima hotela i lokalnim gostima), lječilišta s termalnim/mineralnim izvorima (tretmani povezani s toplicama i wellness), medicinska lječilišta (medicinska/wellness skrb pod stručnim nadzorom, spoj spa usluga s medicinskim terapijama i tretmanima) i ostala lječilišta (lječilišta na brodovima, zračnim lukama, mobilnim ili povijesno utemeljenim objektima). Spa usluge sastoje se brojnih vrsta usluga u primjeni, kao što su beauty tretmani, centri za poboljšanje kvalitete života te terapije kretanja i meditacije, spiritualni centri i dr.

Pojava COVID-19 nije samo utjecala na fizičko zdravlje čovjeka već je stvorila i brojne mentalne nepogodnosti za zdravlje. Pojavljivanje straha od mogućnosti zaraze, stalno praćenje medija, briga za bližnje, cjelokupni pomak rutine u životima izazvao je pojavu stresa. Stres je jedan od pojava koji se javlja kod bilo kakvih iznenadnih, neželjenih promjena, kao i slučaj izbijanja pandemije. COVID-19 je potaknuo ljude diljem svijeta da čuvaju i paze na svoje zdravlje više nego ikad prije. Ljudi počinju tražiti brojne alternative kako da očuvaju psihičko zdravlje te se okreću wellnessu koji omogućuje sjedinjenje stanja uma, duha i tijela. Jedan od načina jesu joge i Qi Gong, drevne prakse koje se mogu primjenjivati putem mobilnih aplikacija koje korisnik od kuće može provoditi.

Istraživanja *Global Wellness Institute* (2021.), iznosi podataka da je „wellness porastao na rekordnih 4,9 trilijuna dolara u 2019., a zatim zbog pojave pandemije iz 2020. pao na 4,4, trilijuna, no s promjenama potrošača u budućnosti previđa se rast od 10 % do 2025.“⁴⁰ Nakon smirivanja pandemije, očekuje se nagli skok u potražnji jer su ljudi tijekom karantene osvijestili potrebu za brigom o sebi, spoznali važnost njege ne samo tijela, već i uma, te će se primjena wellness aktivnosti sigurno nastaviti i u budućnosti. Wellness usluge zasigurno su pronašle svoje mjesto u prioritetima zdravlja mnogobrojnih ljudi.

³⁹„Spa industry“, *Global Wellness Institute*, 2013. Dostupno na <https://globalwellnessinstitute.org/wat-is-wellness/spa-industry/>. [Pristupljeno 03. travnja 2022.].

⁴⁰„Global Wellness Economy: Looking Beyond COVID“, *Global Wellness Institute*, 2021. Dostupno na <https://globalwellnessinstitute.org/industry-research/the-global-wellness-economy-looking-beyond-covid/>. [Pristupljeno 05. travnja 2022.].

4. MEDICINSKI TURIZAM – TEORIJSKI ASPEKTI

Poimanje medicinskog turizma ima daleke korijene u prošlosti civilizacija u kojem su ljudi putovali iz jedne zemlje u drugu radi medicinskih tretmana ili terapija. Medicinski turizam aktualan je za razvoj područja medicine i turizma. Kvalitetnom promocijom obje strane mogu imati višestruke koristi, od mogućnosti zapošljavanja, sigurnije medicinske skrbi za pacijente, dostupniji i brži pristup. Jedan je od brže rastućih oblika zdravstvenog turizma u svijetu koji se neprestano mijenja i razvija. Turizam putem dobro razvijenih medicinskih ustanova i usluga širi ponudu turističkih proizvoda, dolazi do spajanja medicinskih tretmana s atraktivnim boravcima u nekoj od turističkih destinacija. Proteklo desetljeće doživljava procvat porasta potražnje za medicinskim uslugama, posebno u području estetske kirurgije i stomatologije.

4.1. Medicinski turizam

Medicinski turizam je „odlazak izvan mjesta stalnog boravka u cilju obavljanja pregleda i/ili jednokratnog medicinskog zahvata.“⁴¹ Zahvati se provode u specijalnim bolnicama/klinikama, poliklinikama, medicinskim ordinacijama. Globalno tržište medicinskog turizma segmentirano je prema vrsti tretmana:⁴² (kozmetički tretmani, stomatološki, kardiovaskularni tretmani, liječenje plodnosti i dr.), prema vrsti domaći i međunarodni, prema zdravstvenim uslugama (medicinski tretman, wellness, alternativno liječenje), prema pružateljima usluga (javno i privatno).

Medicinskim turistima smatraju se osobe koje zbog potreba za medicinskim liječenjem ili zdravstvenom zaštitom putuju izvan svog prebivališta, a da pritom ostvaruju barem jedno noćenje.⁴³ Medicinski turisti prilikom donošenja odluka moraju se odlučiti između privatnog i javnog sektora. Većina ljudi okreće se javnom sektoru jer on omogućuje jeftiniji pristup uslugama iako sa sobom nosi poduže liste čekanja. Privatne ustanove s druge strane, iako se za njihove usluge plaćaju, omogućuju izbor potrebnog doktora,

⁴¹ Ivandić, N., Kunst, I., i N. Telišman-Košuta, „Pretpostavke održivosti zdravstvenog turizma u Republici Hrvatskoj-načela razvoja i ključni činitelji uspjeha“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, vol. 27, 2016, str. 25-46.

⁴² „Medical Tourism: Travel to Another Country for Medical Care“, *Centers for Disease Control and Prevention*, 2021. Dostupno na <https://wwwnc.cdc.gov/travel/page/medical-tourism>. [Pristupljeno 09. travnja 2022.].

⁴³ „Medicinski turizam- međunarodni trendovi i perspektive“, *Hrvatska turistička zajednica*, 2014, str.5.

protok manjeg broja pacijenata omogućuje bolji pristup prema pacijentima bez užurbanosti. Kvaliteta usluga danas se mjeri prema sljedećim ključnih čimbenicima:⁴⁴ pouzadnost, sigurnost, odazivnost i empatija. Za svakog pacijenta je bitan individualan pristup liječnika i razumijevanje njihovih potreba i želja. Pacijentima je prva asocijacija na privatne ustanove broj posjedovanja suvremene opreme i prostorija kojima privatne bolnice raspolažu, a s njima naravno raste i pojam kvalitete u percepciji pacijenata. Privatne bolnice zbog boljih uvjeta rada i pružanja izvrsnih profesionalnih usluga dižu razinu kvalitete. Jedna od posebnosti privatnih ustanova jesu brojna istraživanja koja se stalno provode u područjima raznih grana medicine i uvođenje inovacija, kao i veći raspon specijaliziranog osoblja. Pacijenti imaju više povjerenja prema privatnim ustanovama i zbog individualnih pristupa što ponekad javne ustanove nemogu pružiti zbog povećanog broja pacijenata. Jako je bitno stjecanje osjećaja brige i razumijevanja između liječnika i pacijenta. Iako se ovakve usluge plaćaju, pacijenti rado izdvajaju novce kako bi dobili potrebne informacije za svoje zdravlje i prikladnu dijagnostiku. Sve prethodno navedeno prikazuje da privatne bolnice uspješno opravdavaju povjerenje pacijenata i zasigurno je kvaliteta jedna od temeljnih asocijacija za donošenje odluka medicinskih turista. Danas je zdravlje stavljeno u sam vrh gdje se granice znatno pomiču, ljudi će za svoje zdravlje i ozdravljenje napraviti mnogo, a za provedbu i odluku traže kvalitetu u svakom pogledu. Kvaliteta je jamstvo pacijentu, ali i prednost daljnjem razvitku medicinskih ustanova.

⁴⁴ Alahmari, M., Aljasseri, I., i B. Sasidhar, „Patient Satisfaction and Perception of Quality of Care in Outpatient Clinic in an Eye Specialist Hospital in Saudi Arabia“, *Journal of Economics*, vol. 10, no. 4, 2015, str 1-8.

4.2. Rizici medicinskog turizma

Prije samog donošenja konačne odluke o destinaciji za koju se medicinski turisti interesiraju radi kirurških/estetskih zahvata, trebali bi dodatno se informirati i istražiti o svim mogućim potencijalnim rizicima kojima mogu biti izloženi tijekom i nakon operacija. Problemi nastaju zbog različitih standarda bolnica i liječnika jer svaka država ima svoje vlastite protokole licenciranja i certificiranja.⁴⁵ Poželjno je da se medicinski turisti savjetuju o eventualnim potrebama ovisno o njihovim specifičnim zdravstvenim situacijama 4-6 tjedana prije putovanja. Prilikom putovanja u druge zemlje pacijenti su izloženi brojnim rizicima, kao što su nedovoljno kvalitetno pružena skrb i nepropisan pregled stanja zdravlja pacijenata prije operacija do raznih mogućih nuspojava zbog neadekvatnih lijekova i infekcija. Svi navedeni čimbenici mogu dovesti zdravstveno stanje u pitanje netom prije povratka u svoju zemlju što uzrokuje dodatne troškove i neugodnosti. Neki od učestalijih medicinskih rizika s kojima se medicinski turisti mogu susresti prilikom boravka u stranoj zemlji jesu razne infekcije. Infekcije se ponajviše pojavljuju u tropskim područjima regija u kojima se nalaze medicinske ustanove. Infekcije „uključuju nehigijske postupke i objekte, kao i nesteriliziranu opremu, njima najveći rizik predstavlja pojava bakterijske i virusne infekcije.“⁴⁶ Opasnosti za pacijente jesu i razni lijekovi koji se mogu pronaći u drugim zemljama, koji pacijentima iz drugih zemalja mogu biti nedovoljno poznati. Oni mogu biti niže kvalitete, neodgovarajućih sastojaka i krivotvoreni.⁴⁷ Tranfuzija krvi, također je jedan od rizika kojeg treba pomno istražiti prilikom odlaska u stranu medicinsku ustanovu. Standardi za donacije mogu biti različiti s uzrokom infekcija hepatitisa i HIV-a.⁴⁸ Medicinski turisti trebali bi voditi računa o riziku koji može nastati u slučajevima nedovoljnog mirovanja nakon operacija te kretanja različitim prijevoznim sredstvima. Ovo se posebno se odnosi na putovanja zrakoplovom što može povećati rizik od pojava krvnih ugrušaka.⁴⁹ Rizik uvijek postoji pogotovo kod osjetljivih skupina pacijenata, a pojedine zahtjevnije operacije uz nagli odlazak na put mogu samo dodatno povećati taj rizik. Problemi za medicinske pacijente, također mogu nastati i zbog nedovoljnih financijskih pokrića medicinskih

⁴⁵ Meštrović T., „Risks associated with medical tourism“, *News Medical*, 2020. dostupno na <https://www.news-medical.net/health/Medical-Tourism-Risks.aspx>. [Pristupljeno 10. travnja 2022.].

⁴⁶ „Ten Hidden Dangers of Medical Tourism“, *Science Beta*, 2019. Dostupno na <https://sciencebeta.com/medical-tourism/>. [Pristupljeno 12. travnja 2022.].

⁴⁷ ibidem.

⁴⁸ ibidem.

⁴⁹ ibidem.

putovanja. Nakon povratka u svoju zemlju, pacijenti mogu imati probleme zbog mogućih komplikacija i infekcija koje mogu prouzročiti skupa liječenja na osobnoj i društvenoj razini.⁵⁰ Od ostalih mogućih rizika koja su potrebna za istraživanje su pacijentova pravna pitanja, standardizacija medicinskih ustanova i potencijalni dodatni troškovi liječenja.

Kako bi medicinski turisti dobro razumijeli potrebne informacije za prethodno navedeno bitno je pronaći pogodnog prevoditelja u slučajevima ne razumijevanja jezika druge zemlje kako se ne bi stvorili dodatni problemi prilikom operacija i nakon potrebnog liječenja. Navedeni rizici za potencijalnog pacijenta mogu rezultirati ozbiljnim zdravstvenim problemima, pa i smrti. Internet danas igra ključnu ulogu pružatelja mnogobrojnih informacija. Pacijenti mogu naići na brojne nepovjerljive podatke, prevare i sl. Medicinski turisti trebali bi imati na umu da svako putovanje, pa tako i zdravstveno nosi sa sobom određene rizike. Potrebno je dobro istraživanje bolnica, kao i cjelokupnog odredišta, konzultiranje s liječnikom te dobra organiziranost putovanja prije i poslije operacija. Sve prethodno omogućiti će povećanu razinu sigurnosti i manju mogućnost pojave rizika.

4.3. Standardi kvalitete u medicinskom turizmu

Svjetska zdravstvena organizacija pojam kvalitete definira kao „zdravstvenu uslugu koja po svojim obilježima zadovoljava zadane ciljeve, a sadašnjim stupnjem znanja i dostupnih resursima ispunjava očekivanja bolesnika da dobije najbolju moguću skrb uz minimalni rizik za njegovo zdravlje i blagostanje.“⁵¹ Na tržištu pronalaze se brojne klinike i bolnice, no za medicinske turiste donošenje ispravne konačne odluke može biti značajno otežano. Upravo akreditacija medicinskih ustanova omogućuje stjecanje povjerenja i sigurnosti u njihovu kvalitetu usluga, uvjeta rada i sl. Međunarodno društvo za kvalitetu u zdravstvu (ISQua) priznata je organizacija za akreditiranja u zdravstvenim organizacijama. ISQua definira akreditaciju kao formalni proces kojima se osigurava pružanje sigurne, visokokvalitetene zdravstvene skrbi temeljene na standardima i procesima koje su osmislili i razvili zdravstveni stručnjaci za zdravstvene

⁵⁰ ibidem.

⁵¹ Meštrović T., „Medical Tourism Accreditation“, *News Medical*, 2020. Dostupno na: <https://www.news-medical.net/health/Medical-Tourism-Accreditation.aspx>. [Pristupljeno 14. travnja 2022.].

usluge.⁵² Među značajnije svjetske organizacije koje se bave praćenjem akreditacije bolnica/klinika je JCI (Joint Commission International). JCI je jedan od prepoznatljivih najuglednijih međunarodnih medicinskih akreditacijskih službi koja radi na poboljšanju zdravstvene skrbi u bolnicama kako bi pacijenti dobili najvišu kvalitetu usluga.⁵³ Suraduju sa više od 100 bolnica, klinika, zdravstvenih ustanova, akademskim medicinskim centrima diljem svijeta kako bi pružali adekvatna rješenja za postizanje sigurne i kvalitetne učinkovitosti. Funkcionalnost standarda organizacije je opravdana putem raznih testiranja i znanstvenim istraživanjima. Još ćemo izdvojiti NCQA (National Committee for Quality Assurance) i MTQA (Medical Travel Quality Alliance) institucije za provedbu kontrola zdravstvenih usluga.

4.4. Temeljni motivi izbora destinacije za medicinski turizam

Medicinski pacijenti se usredotočuju na par ključnih čimbenika prilikom donošenja odluka o izboru destinacija za medicinske usluge. Među njima prema Medical Tourism: Trend and Opportunities izdvajaju se trošak, kvaliteta i vrsta liječenja.⁵⁴

a) **trošak** – za trošak medicinskih usluga očekuje se porast u narednim godinama. Cijene će pritom biti ključni činitelj pri odluci o medicinskom putovanju. Kako bi se osiguralo daljnje provođenje korištenja medicinskih usluga, neke zemlje poput Turske okreću se pružanjem usluga uz niže cijene za istu razinu kvaliteta usluga. Potražnja je omogućila brojnim zemljama bolji razvitak u pogledu financijskih prihoda koja pristižu.,

b) **kvaliteta** – tehnička i uslužna kvaliteta glavne su komponente kvalitete usluga u zdravstvenom sektoru. Tehnička opremljenost srž je dijagnostičkih algoritma pacijenata, a uslužna kvaliteta mjeri se uslugom koja se nudi u zdravstvenim centrima. Kvaliteta pružanja usluga jedno je od glavnijih aduta u privlačenju kupaca.,

⁵² „What is accreditation“, *Medical Tourism*. Dostupno na <https://www.medicaltourism.com/content/what-is-accreditation>. [Pristupljeno 14. travnja 2022.].

⁵³ „Medical Tourism Accreditation“, *MedHalt*. Dostupno na <http://www.medhalt.com/medical-tourism-accreditation/>. [Pristupljeno 14. travnja 2022.].

⁵⁴ Wendt K., „Medical Tourism: Trends and Opportunities“, *UNLV Theses, Dissertations, Professional Papers, and Capstones*, 2012, 1483. Dostupno na <https://digitalscholarship.unlv.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2484&context=thesesdissertations>. [Pristupljeno 16. travnja 2022.].

c) **vrsta liječenja** – kategorija tretmana i dostupnosti među važnijim čimbenicima su pri odluci o medicinskim uslugama. Najčešći zahvati koji su u svrhu turističkih putovanja jesu stomatologija, ortopedska kirurgija, kardiokirurgija, estetska kirurgija. Širok raspon usluga od osnovnih tretmana do raznih vrsta tradicionalnih i alternativnih tretmana mogu se pronaći u medicinskom turizmu. Među popularnije dolazi reproduktivni turizam i *outsourcing*, odnosno odlazak u inozemstva radi surogat trudnoća, *in vitro* oplodnje i ostalih metoda potpomognute oplodnje.

Neke od složenijih i manje pristunih usluga medicinskog turizma od kojih jesu surogat majčinstva, *in vitro* oplodnje ili operacije promjene spola koja nisu dostupna u zemlji, razlog su odlaska u udaljenije destinacije. Treba istaknuti da, prema autorima Horowitzs et. al (2007) „poduže liste čekanja liječenja u zemljama te odlazaka u destinacije gdje mogu primiti u kraćem roku potrebnu skrb.“⁵⁵ Pojedine zemlje imaju čekanja na operativne zahvate duže od godine dana, što dovodi do potrebe odlazaka u druge medicinske destinacije gdje će se moći operativni postupci u kraćem roku provesti. S time pacijenti si osiguravaju manju mogućnost pogoršanja zdravstvenog stanja. Mnogo se pažnje posvećuje kvaliteti zbog straha za vlastitu zdravstvenu sigurnost što dovodi do praćenja specijalizirane obuke liječnika, nabavkom sofisticirane suvremene tehnologije. Cjenovna dostupnost vrhunskih medicinskih usluga može biti je jedna od glavnijih ključnih faktora koji privlače putnike zainteresirane za zdravstveni turizam. Pojedine zemlje za istu razinu kvalitete mogu pružati usluge za znatno manju cijenu uz pružanje pacijentima visoko kategorizirane smještajne objekte što svakako su dodatni aduti privlačenja za turiste.

Nadalje u poglavlju biti će razrađen doprinos koji zdravstveni turizam ostvaruje prema regionalnom razvoju kroz pozitivne i negativne utjecaje, zatim trendovi promjena potražnje za wellness uslugama te pozitivni učinci spa terapija na organizam.

⁵⁵ Horowitz M.D., Rosensweig J.A. i C.A. Jones, „Medical Tourism: Globalization of the Healthcare Marketplace“, Medscape General Medicine, vol. 9, no. 4, 2007, br. članka 33.

5. ULOGA ZDRAVSTVENOG TURIZMA U REGIONALNOM RAZVOJU

Mnoge zemlje sudjeluju u aktivnim planovima za promicanje zdravstvenih usluga svoje zemlje. Medicinski turizam jedan je od glavnih pokretača gospodarskog rasta zemalja, koji uz sebe veže brojne pozitivne i negativne utjecaje. Destinacije koje zdravstveni turizam stavljaju u središte razvoja svojih regija moraju voditi računa o stupnju educiranosti medicinskog osoblja i njihovog znanja u područjima pružanja specifičnih medicinskih usluga, zatim pružanju prihvatljivih standarada kvalitete zdravstvenih usluga i sl. Pri tome nužno je voditi brigu ne samo o zahtjevima međunarodnih pacijenata, već i o lokalnom stanovništvu njihovim potrebama i mogućnostima financiranja te racionalno gospodarenje prirodnim i financijskim resursima, što može pozitivno doprinijeti razvoju i povećati prihode destinacije. U neprovođenju potrebnih smjernica razvoja može se naići na brojne negativne aspekte koje mogu otežati ne samo razvoj zdravstvenog turizma, već negativno odraziti na cjelokupno poslovanje turističkog sektora destinacija.

5.1. Pozitivni i negativni utjecaji zdravstvenog turizma

Utjecaji medicinskog turizma dijeli se na pozitivne i negativne. Neki od pokazatelja pozitivnih utjecaja jesu: ⁵⁶

a) **prihod od medicinskog turizma** – prepoznat je kao oblik izvoza koji može doprinijeti generiranju deviznih prihoda za poboljšanje bilance plaćanja zemlje. Za zemlju potencijalni prihodi ostvareni su kroz pružanja zdravstvenih usluga stranim pacijentima i ostvarenu potrošnju pacijenata na hranu, smještaj i lokalne turističke aktivnosti,

b) **mogućnosti zapošljavanja u zdravstvenom sektoru** – privatne bolnice imaju mogućnost boljih naknada za svoje zaposlenike, bolje uvjete rada i napredak karijera što smanjuje rascjep između domaćih plaća i plaća u inozemstvu. S time se smanjuje razlika plaća u zemlji, zadržava visokokvalificirano stručno osoblje, kao i jača poticanje

⁵⁶ Lautier M., „International trade of health services: global trends and local impact“, *Health Policy*, vol. 118, no. 1, 2014, str. 105-113.

mladih liječnika da se vrate u svoju zemlju (problem vanjskog odljeva mozgova i iseljavanje),

c) medicinski turizam pomaže u poboljšanju pristupa i kvalitete domaćeg zdravstvenog pristupa zemalja u razvoju – medicinske usluge se obično pružaju u privatnom sektoru, no ipak su neke javne bolnice uspostavile privatne zdravstvene jedinice koje služe za strane pacijente. Kako bi se na tržištu što bolje promovirale i privlačile potencijalne pacijente, privatni pružatelji usluga ulažu puno resursa u kvalitetu zdravstvenih ustanova i obuku medicinskog osoblja. Osim navedenog, omogućuju lokalnom stanovništvu da se liječi u svojoj zemlji, čime se smanjuje odljev deviza. Lokalno stanovništvo dobiva visokvalitetne zdravstvene ustanove, suvremenu tehnologiju i visokokvalificirano osoblje te se ujedno povećava i radna učinkovitost razvoja gospodarstva. S druge strane mogući su i brojni negativni utjecaji, od kojih se javljaju:

a) loša raspodjela javnih resursa,

b) vrsta postupaka koji turisti traže nisu izborni ni hitni, razlike u lokalnim zdravstvenim zahtjevima,

c) konkurentske prednosti u određenim medicinskim specijalnostima – prekomjerna ulaganja u viskotehnološku medicinsku opremu i povećani broj studenata medicine u specijalnostima koje traže strani pacijenti. Negativni utjecaj reflektira se na upotrebi resursa za strane pacijente, a pritom se smanjuje broj zdravstvenih radnika, usluga i objekata za lokalno stanovništvo,

d) povećanje cijena lokalnih zdravstvenih usluga – smanjuje pristupačnost lokalnom stanovništvu u mogućnosti odlazaka na medicinske usluge,

e) ulaganja velikih sredstava u medicinske opreme i objekte (hoteli), kvalitetne liječnike – ovakva ulaganja pridnose inozemnim dugovima ili su stanja vlasništva inozemnih ulagača,

f) povećanje cijene zdravstvene zaštite – lokalno stanovništvo s niskim primanjima može biti izbačeno iz vlastitog zdravstvenog sustava.

Pozitivni učinci koje medicinski turizam ostvaruje nisu isključivo vezani uz kvalitetu zadovoljstva pružanja usluga stranim pacijentima. Širok je raspon područja pozitivnog djelovanja koja mogu pomoći razvitku regija. Zdravstveni turizam omogućuje otvaranje novih radnih mjesta i daljne edukacije u područjima medicine, pomaže ostvarivanju prihoda za ugostiteljski sektor, dobar razvoj zdravstvenog turizma regija omogućuje zadržavanje kvalitetnog medicinskog osoblja i liječnika, omogućuje dodatna ulaganja u zdravstvene ustanove, ostvaruje potencijal za uvođenje suvremenih oprema, zapazanja stranih investitora i sl. Sve navedeno, uz dobro postavljene strategije smjera razvoja medicinskog turizma, kao i dobro provedenih promocija putem medija i dr. kanala, može doprinijeti nastavku ovakvih prethodnih pozitivnih utjecaja. Negativni utjecaji odmažu željenoj poziciji regije u segmentu zdravstvenog turizma. Čest faktor je loša raspodjela javnih resursa u usluge koje nisu nužne ni u većoj mjeri tražene. Potrebno je racionalno korištenje financijskih resursa na međunarodne i domaće pacijente. Veća ulaganja u uske specijalizacije nego u općenite medicinske segmente dovodi do nestašice obiteljskih doktora za lokalno stanovništvo, kao i smanjenje mogućnosti zapošljavanja istih. Zbog većeg broja pristunih konkurenata na tržištu, ustanove se odlučuju na povećanje cijena usluga, pritom ne uzimajući u obzir financijske mogućnosti pri čemu nanose štetu lokalnom stanovništvu, ali i stranim pacijentima. Riskantna su sva dodatna, možda nedovoljno istražena ili brza ulaganja u potencijalne nove klinike/bolnice što može dovesti do značajnih dugova prije samog početka rada.

U cjelini, može se zaključiti da medicinski turizam s dobro razvijenim projektima i planovima razvitka, adekvatnom raspodjelom resursa, jakom promocijom, visokokvalificiranim osobljem donosi brojne pozitivne utjecaje na napredak razvitka regija zdravstvenog turizma. Potreba za zdravstvenim uslugama svake godine sve više raste, što omogućuje dodatne mogućnosti stranih priljeva koji poboljšavaju gospodarstvo regija.

5.2. Trendovi u wellness turizmu

Praćenje trendova rezultira novim pravcima u daljnjem razvoju wellness industrije. Potrebno je sagledati stavove potrošača kao i uvođenje inovacije, kako bi usluge mogle ispuniti svoju svrhu na tržištu, odnosno zadovoljiti korisnike.

„Razvoj wellness tržišta pod velikim je utjecajem različitih trendova koji determiniraju razvoj luksuznih kozmetičkih proizvoda koji se kao takvi primjenjuju u wellness centrima.“⁵⁷

a) **promjene u demografskim posjetiteljima** – profil korisnika wellness usluga jednako je prisutan u svim dobnim skupinama, posebno ga primjenjuju žene kasnijih srednjih godina, kao i sve prisutnije mlađe generacije.,

b) **starenje populacije i duži životni vijek** – u zemljama EU prisutno je 17% osoba starijih od 65 godina. Očekivanja do 2025. godine predviđaju povećanje udia na 25 %, a do 2050. godine čak do 30%. Populacija starijih dobnih skupina i financijski stabilnijih povećat će potražnju za luksuznim kozmetičkim tretmanima u wellness centrima.,

c) **starenje baby-boom generacije** – u ovu skupinu spadaju skupine financijski stabilnije i visoko obrazovane koji vole sebi udovoljavati putem kozmetičkih usluga.,

d) **smanjenje veličine kućanstva** – zemlje sjeverne i srednje Europe predviđaju do 2025. godine dvije osobe po kućanstv. Uzročnici ovakvog socio-demografskog trenda jesu veći prosječni prihodi po osobi u kućanstvu, što će dovesti do porasta potražnje za luksuzom.,

e) **promjena životnog stila i sustava vrijednosti** – životne navike mogu utjecati na potrošnju i zadovoljstvo korisnika usluga. Pripadnosti određenim društvenim skupinama može uz sebe vezati razmjenu informacija o luksuznim kozmetičkim proizvodima, dovode do poticaja proizvođača na kreativnost i diverzifikaciju kozmetičkih proizvoda.,

f) **manjak slobodnog vremena** – Nedostatak slobodnog vremena stvara korisno iskorištavanja preostalih manjih izdvajanja sati za sebe. U skupinu se ubrajaju poslovni ljudi kojima je radni dan prepun obaveza i izlazi iz okvira radnog vremena. Taj tip

⁵⁷ Muller, H., i E. L. Kaufman, „Wellness Tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry“, *Journal of Vacation Marketing*, vol. 7, no. 1, 2001, str. 5-17.

poslovnih ljudi je „bogat novcem, siromašan vremenom.“ Njihova potražnja uvjetovana je što ekskluzivnijim wellness uslugama, kao što su tretmani svilom, morskom pjenom, zlatom, kavijarom.,

g) **odgovor korisnika wellness usluge na gospodarsku situaciju** – gospodarske nestabilnosti i prisutnost pojava recesija zahvaćuje sve društvene skupine. Financijske nestabilnosti uzrokuju pad potražnje za korištenjem wellness usluga, dok postoje korisnici koji koriste spa usluge radi bijeg od svakodnevnice.,

h) **informacijski i tehnološki napredak** – mlađa skupina korisnika wellness usluga uz dostupnost klasičnih načina informiranja o ponudama wellness usluga, koriste i Internet kao lakše i jeftinije dostupnu varijantu.,

i) **analiza društvenih slojeva i kulturne navike potrošača** – očekivanja predviđaju wellness centre kao mjesta druženja uz njegu i lifting tijela.,

j) **tematski spa i wellness centri** – fokus na određene skupine koja nude korisnicima posebne vrste usluga, kao što su rekreativni i medicinski spa.,

k) **fokusiranje na određeni segment** – buduća ponuda wellness centara biti će temeljena na visokokvalitetnim i specijaliziranim uslugama, npr. sportaši.,

l) **centri s ograničenom funkcijom** – moderni centri koji u fokusu imaju veće ciljne skupine koje nude ograničene, visokokvalitetne kozmetičke proizvode. Zbog izuzetnih mogućnosti kreiranja, ovakve ponude su bazirane na medicinskim i relaksirajućim tretmanima ili ayurvedskim tretmanima.

Potreba pojedinca za bijegom iz svakodnevnice radi potrebe za zdravijim načinom života pomiče granice wellness industrije. Trendovi su postavili potražnju wellness usluga među prve motive u segmentu zdravstvenih oblika. Korisnici žele doživjeti obnovu cijelog tijela i uma te se žele osjećati zadovoljnijima i sretnijima. Iz navedenog, nimalo ne začuđuje izdvajanje vremena za wellness usluge. Za wellness se sve češće počinje upotrebljavati engleski izraz „the new black“, što u prijevodu označava nešto što je trenutno u trendu, popularno.

5.3 Pozitivni učinci spa terapija (usluga)

Spa tretmani postali su jedan od najčešćih načina kako ljudi njeguju svoje tijelo. Spa terapija pogodno djeluje na fizičko i mentalno zdravstveno stanje. Najčešće korišteni spa tretman je masaža, poslije kojeg slijede manikura, pedikura, tretmani tijela i lica. Pod pozitivne učinke spa terapija mogu se izdvojiti: ⁵⁸ detoksikacija (prilagođena prehrana, detoks sokovi), oslobađanje od stresa (specijalizirani tretmani protiv starenja), podizanje kvalitete sna (akupunktura, refleksologija, shiatsu), otklanjanje boli (akupunktura, fizioterapija, sportska masaža), reguliranje težine (plan prehrane), pročišćivanje sustava (inhalacije). Izdvojit ćemo jedan primjer spa terapija koja datira 2000. godina prije nove ere, a radi se o aromaterapiji ili terapiji eteričnim uljima.

Aromaterapija je „njegovana, praktična terapija koja nastoji potaknuti opuštanje, povećati energiju, smanjiti učinke stresa i vratiti izgublenu ravnotežu uma, tijela i duha.“ ⁵⁹ Primjena eteričnih ulja potječe oko 6000. godina unazad u svrhu liječenja ili parfemiranja. Stari Rimljani doživljavali su mirise kao statusni simbol, a koristili su i lavandu i ruže. Eterična ulja definira Međunarodna organizacija za standard iz 1997. godine gdje se eterična ulja opisuju kao proizvod dobiven iz biljnih sirovina, bilo destilacijom vodom ili vodenom parom ili iz epikarpa agruma mehaničkim postupkom ili suhom destilacijom. ⁶⁰ Primjena aromaterapije je većinom putem inhalacija. Pomoću difuzera ulja isparavaju u zrak ili se udišu putem uljnih kapljica u parnim kupeljima. Pozitivno utječu na dišne puteve, psihološku dobrobit te imaju dekongestivna svojstva. Mogu se primjenjivati i lokalno putem masaža gdje se upijaju u kožu. Dokazano je da terapija „umanjuje mučnine, glavobolje, menstrualne probleme, umor, bolove u mišićima i sl.“ ⁶¹ Primjena mora biti kontrolirana od strane stručne osobe.

Navedeni faktori će se detaljnije opisati na praktičnim primjerima u slijedećem poglavlju, gdje se iznose primjeri medicinskog i spa turizma na teritoriju Republike Hrvatske.

⁵⁸ ISPA, *Health & Wellness Tourism: A focus on the global spa experience*, Routledge, 2007. Dostupno na https://www.routledge.com/rsc/downloads/Health_Wellness_Tourism_FB_final.pdf. [Pristupljeno 20. travnja 2022.].

⁵⁹ „What is aromatherapy“, *Naha*. Dostupno na <https://naha.org/?/explore-aromatherapy/about-aromatherapy/what-is-aromatherapy/>. [Pristupljeno 20. travnja 2022.].

⁶⁰ ibidem.

⁶¹ ibidem.

6. MEDICINSKI I SPA TURIZAM – PRIMJER REGIONALNOG RAZVOJA

Postojeća zdravstveno turistička ponuda „disperzirana je diljem zemlje, iako je očigledna pojačana koncentracija u primorskoj i sjevernoj – zapadnoj Hrvatskoj, osobito na Kvarneru, u Istri, županijama Sjeverne Hrvatske te na području Zagreba.“⁶²

Tablica 1. Pružatelji usluga zdravstvenog turizma u Republici Hrvatskoj

OBJEKTI UGOSTITELJSKE PONUDE		ZDRAVSTVENE USTANOVE	
Wellness ponuda (hoteli, toplice, centri)	Prirodna lječilišta		Klinike/Bolnice
	Lječilišta	Specijalne bolnice	
Oko 80 hotela s wellness sadržajima			Javne zdravstvene ustanove:
Toplice (4)	Lječilište Topusko	Varaždinske toplice	Klinički bolnički centar (5)
Terme Tuhelj	Top Terme -	Stubičke toplice	Kliničke bolnice (3)
Terme Jezerčica	Topusko	Krapinske toplice	Klinike (5)
Terme Sveti Martin	Bizovačke toplice	Daruvarske toplice	Opće bolnice (20)
Toplice Lešće	Veli Lošinj	Lipik	Poliklinike
	Istarske toplice	Naftalan,	Privatne ustanove:
		Ivanić Grad	- Oko 800 objekata, veći:
		Thalassoterapia,	SB sv. Katarina
		Opatija	SB Sv. Akromion
		Thalassoterapia,	SB Sv. Dr. Nemec
		Crikvenica	Klinika Magdalena
		Kalos, Vela Luka	Poliklinika Medico
		Biokovka, Makarska	

Izvor: Izrada autorice prema Ivandić, N., Kunst, I., Telišman Košuta, N. i I. Marković, *Nacionalni program – akcijski plan razvoja zdravstvenog turizma*, Zagreb, Institut za turizam, 2014. Dostupno na

https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/150608_AP_%20Zdravstveni%20turizam.pdf. [Pristupljeno 17. travnja 2022.].

⁶² Ivandić, N., Kunst, I., Telišman Košuta, N. i I. Marković, *Nacionalni program – akcijski plan razvoja zdravstvenog turizma*, Zagreb, Institut za turizam, 2014. Dostupno na https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/150608_AP_%20Zdravstveni%20turizam.pdf. [Pristupljeno 17. travnja 2022.].

U ponudi zdravstvenog turizma Hrvatske pronalaze se hoteli s wellness sadržajima i to njih 80- tak, i 4 toplica sa smještajem. Toplice (termalni izvori) se uglavnom nalaze u kontinentalnoj Hrvatskoj od kojih su Terme Tuhelj, Terme Jezerčica, Terme Sveti Martin i Toplice Lešće. Prirodna lječilišta podijeljena su na lječilišta i specijalne bolnice. U lječilišta nalaze se Lječilište Topusko, Top Terme – Topusko, Bizovačke Toplice, Veli Lošinj i Istarske Toplice, a u specijalne bolnice nalaze se Varaždinske toplice, Stubičke toplice, Krapinske toplice, Daruvarske toplice, Lipik, Naftalan Ivanić Grad, Thalassotherapie Opatija, Thalassotherapie Crikvenica, Kalos – Vela Luka, Biokovka – Makarska. Klinike i bolnice dijele se na zdravstvene ustanove od kojih je 5 kliničkih bolničkih centara, 3 kliničke bolnice, 5 klinika, 20 općih bolnica i poliklinika, te na privatne zdravstvene ustanove SB Sv. Katarina, SB Sv. Akromion, SB Sv. Nemeč, Klinika Magdalena i Poliklinika Medico.

6.1. Razvoj na području Istarske županije

Povoljan položaj Istre i prirodni potencijali razvili su je u jednu od jačih turističkih regija Hrvatske. Prve terme sagrađene u Rimu datiraju iz 3. st. pr. Kr., a nakon njih slijede brojne terme diljem Rimskog Carstva. Osim za kupanje i opuštanje, terme su predstavljale mjesta okupljanja visokog staleža i političara. U Istri se također nalaze ostaci rimskih termi u Puli. Nakon što je Pula prošla kolonizaciju Rimljani grade ladanjske vile (villa rustica) pokraj obale Medulina.⁶³ Također, u Medulinu u sklopu hotelskog kompleksa je 1970.-ih pronađena studija o planovima liječenja morskim blatom.⁶⁴ U nastavku navesti će se dva primjera zdravstvenih ustanova na području Istarske županije. Istarske toplice jedino je lječilište Istre u kojem borave brojni domaći i inozemni pacijenti koji žele primjeniti učinkovita svojstva mineralnih voda. Drugi primjer je Specijalna bolnica za ortopediju i rehabilitaciju „Prim.dr. Martin Horvat“ u Rovinju ujedno jedan od starijih pristunih centara za ortopedsku rehabilitaciju hrvatskih prostora.

⁶³ „Lječilišta, terme“, *Istarska enciklopedija – mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2008. Dostupno na <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1600>. [Pristupljeno 22. travnja 2022.].

⁶⁴ ibidem.

6.1.1. Istarske toplice

U sjevernom dijelu poluotoka Istarske županije nalaze se Istarske toplice. Toplice se nalaze u dolini rijeke Mirne, nedaleko od Buzeta. Iznad samih toplica nalazi se stijena Gorostas, koja se uzdiže oko 85 metara u visinu. U podnožju stijene nalazi se izvor ljekovite vode Sv. Stjepana koja je poznata po sadržaju sumporne, prirodne radioaktivne i tople vode u Europi. Voda Istarskih toplica poznata je po liječenju kronične reumatske boli, dermatološke bolesti, bolesti gornjih dišnih puteva, ginekološke bolesti i djelotvorna je za postoperativnu rehabilitaciju.⁶⁵ Prepoznata su djelotvorna svojstva mineralnih voda i visoke razine sumpora još za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije što je učinilo lječilište poznato diljem Europe. U sklopu Istarskih toplica nalazi se wellness centar i centar ljepote. U sadržaj ponude wellness centra nalazi se bazen, saune, zatim fitness i beauty centar, te vanjski termalni bazen. Uskoro se u sklopu toplica otvara poliklinika Sv. Stjepan u kojoj će se realizirati projekt cjeloživotni smještaj (engl. *life care*) za dobnu skupinu iznad 55 godina života.⁶⁶ Istarske toplice po vrsoći poslovanja rangirane su treće u Europi.

6.1.2. Specijalna bolnica za ortopediju i rehabilitaciju „Prim.dr. Martin Horvat“ Rovinj

Specijalna bolnica za ortopediju i rehabilitaciju "Prim. dr. Martin Horvat" nalazi se u Rovinju. Smještena je na polutoku Sv. Pelagija u mirnom okruženju borove šume, a datira iz 1888. godine. Bolnica je „suvremeni zdravstveni centar za rehabilitaciju i liječenje bolesnih stanja lokomotornog sustava fizikalnom medicinom.“⁶⁷ U sklopu se nalaze sportski tereni i bazeni te plaže opremljene za invalidne osobe. Također, nude se usluge „dijagnostike i programe pred i postoperativne rehabilitacije, terapije za akutna i kronična bolna stanja, te programi rehabilitacije i preventive za grupe sportaša i rekreativce.“⁶⁸ U sklopu specijalne bolnice nalazi se i Villa Aurum s 26 moderno opremljenim sobama u blizini mora i caffè bar.

⁶⁵ *Istarske toplice*. Dostupno na <https://www.istarske-toplice.hr/>. [Pristupljeno 24. travnja 2022.].

⁶⁶ ibidem.

⁶⁷ *Specijalna bolnica za ortopediju i rehabilitaciju „Prim.dr. Martin Horvat“*. Dostupno na <https://www.bolnica-rovinj.hr/o-nama/>. [Pristupljeno 24. travnja 2022.].

⁶⁸ ibidem.

U ponudi Istarske županije dominira medicinski turizam u sklopu privatnih poliklinika/bolnica. Brojni hoteli sadrže ponudu wellness usluga, jedan od primjera je i Valamar Diamant. Hotel je među prvima u Istri uveo ponudu wellness tretmana. Pronalaze se programi vezani uz fizikalnu i rehabilitacijsku terapiju. Također, treba spomenuti prethodno navedene Istarske toplice koje se izdvajaju od ostalih toplica u Hrvatskoj po poslovnim prihodima koje dobivaju putem raznih tržišnih aktivnosti, a ne samo putem HZZO- a. Širok spektar usluga nudi zdravstveni centar Histria Medica u Poreču, kao i Specijalna bolnica Medico u Puli. Specijalna bolnica Medico začetnik je pružanja zdravstvenih usluga u privatnim praksama u Hrvatskoj, započinju rad 1991. godine. Medico je „specijalna bolnica s integriranom kompletnom dijagnostikom, poliklinikom i minimalno invazivnom kirurgijom.“⁶⁹ Godine 2017. dolazi u Istru kako bi stanovnicima nudili svoje kvalitetne usluge. Istaknut ćemo i Polikliniku Peharec iz Pule. Poliklinika je „jedna od najkvalitetnijih ustanova u regiji za fizikalnu terapiju i rehabilitaciju bolnih stanja povezanih s kralježnicom i lokomotornim sustavom.“⁷⁰ U asortimanu nude i uloške za obuću.

6.2. Destinacija Kvarner

Duga je tradicija pružanja zdravstvenih usluga na području cijelog priobalja, koja datira iz 19. stoljeća. Razvoj zdravstvenog turizma na Kvarneru „započinje 1844. godine kada riječki patricij Iginio Scarpa podiže ljetnikovac «Villa Angiollina» u Opatiji, s time postavlja kamen temeljac za razvoj zdravstvenog turizma u regiji.“⁷¹ U to doba Opatija je bila malo ribarsko selo naseljeno oko benediktinskog samostana crkve Sv. Jakova. Mnogi pripadnici visokih staleža uživali su svoje vrijeme provodeći upravo na tom području, prepunom parkova i arhitektonske ljepote. Zahvaljujući dobrom razvitku zdravstvenih usluga, Kvarner „potvrđuje status regije s velikim brojem medicinskim uslugama te slovi za destinaciju pogodnu za liječenje i rehabilitaciju onih koji boluju od bolesti dišnih puteva te srčanih bolesti.“⁷² Destinacija Kvarner upravo zbog usmjerenja prema razvoju zdravstvenog turizma čini veći iskorak prema razvoju

⁶⁹Specijalna bolnica Medico. Dostupno na <https://www.istracard.hr/hr/medico/>. [Pristupljeno 24. travnja 2022.].

⁷⁰Poliklinika Peharec. Dostupno na <https://www.peharec.com/>. [Pristupljeno 24. travnja 2022.].

⁷¹Kvarner Health. Dostupno na <https://www.kvarnerhealth.hr/naslovna>. [Pristupljeno 25. travnja 2022.].

⁷² ibidem.

cjelogodišnjeg turizma naspram ostatka Hrvatske. Od brojnih raspoloživih uspješnih zdravstvenih ustanova, izdvojene su Thalassotherapia Crikvenica s stoljetnom tradicijom pružanja usluga talasoterapije te Lifeclass Terme Sveti Martin – Hotel Spa Golfer naziva *Healthiness* koji nudi spoj medicinskog wellnesa s povezivanjem rekreacijskih sadržaja i gastronomske ponude što dodatno upotpunjuje ponudu. Također važno za istaknuti terma je prvi run friendly hotel u svijetu.

6.2.1. Thalassotherapia Crikvenica

Specijalna bolnica Thalassotherapia Crikvenica smještena je u Primorsko – goranskoj županiji, Crikvenici. Destinacija Crikvenica prepoznata je kao destinacija medicinskog turizma još u 19. stoljeću, zbog otkrića pozitivnih učinaka talasoterapije. Utemeljena je 1967. godine povezivanjem Zavoda za talasoterapiju Crikvenica i Dječje bolnice za alergijske bolesti Primorka. U primjeni se koristi „thalassoterapijska liječenja u prevenciji, medicinski usmjerenoj prema odmoru i rehabilitaciji.“⁷³ Okruženje bolnice je uz samo more i brojne uređene parkove. U medicinskom dijelu ustanove nalazi se „dječji odjel za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju te otorinolaringološka, internistička, pulmološka služba sa barokomorom i laboratorijem.“⁷⁴ Nude preventivne programe, dermatološku i fizikalnu rehabilitaciju te dijagnostike. Surađuju s brojnim medicinskim ustanovama na području Republike Hrvatske. Smještaj u specijalnoj bolnici je osiguran u hotelu i apartmanima kako za pacijente, tako i za pratiocice koji mogu kvalitetno iskoristiti vrijeme za odmor na plažama te imaju na raspolaganju restoran i caffe bar.

⁷³ *Thalassotherapia Crikvenica*. Dostupno na <https://thalasso-ck.hr/>. [Pristupljeno 28. travnja 2022.].

⁷⁴ ibidem.

6.2.2. Lifeclass Terme Sveti Martin – Hotel Spa Golfer

Hotel Spa Golfer smješten je u Međimurju, a posjeta lječilištu započinje još 1913. godine. Terme Sveti Martin svojim korisnicima nude luksuzni wellness centar, bogate sadržaje za aktivan odmor i kongrese kroz cijelu godinu. Hotel je u okruženju dobro očuvane prirode koja je idealna za rekreativan odmor. U sklopu objekta nude se bazeni, animacijski programi, terase, barovi, sportski tereni, usluge pružanja lokalne hrane kraja te mogućnost posjeta brojnih znamenitosti i lokalitetima. Jedini je centar istočne Hrvatske koji u ponudi nudi robotsku neurorehabilitaciju, koja je uvedena 2019. godine. Idealna je za „osobe s narušenim biomehanikom hoda, namijenjena je za bržu obnovu motorike“⁷⁵ Nude se i usluge dodatne ponude resorta, kao što su golf tereni, frizerski saloni, škola i dr. Cijelokupna ponuda temelji se na holističkom pristupu i suvremenom opremom. U ponudi na raspolaganju korisnicima je i Vip Spa Suite. Posebnost ove ponude je u nekoliko sati opuštanja u posebno opremljenim prostorima s finskom i parnom kupeljom. Ono što ponudu čini primamljivom je samostalna mogućnost biranja raznovrsnog sadržaja sve prema osobnim potrebama i željama kako bi ispunili svoje potrebe odmora i opuštanja tijela i uma.

Regija Kvarner najrazvijenija je u Hrvatskoj u području zdravstvenog turizma. Poznata je po primjeni brojnih terapija i raznoj ponudi složenih zdravstvenih usluga. Klima je zasigurno jedan od važnijih činitelja područja Kvarnera zbog čistoga morskoga zraka i bujne vegetacije pogodna su za razvoj zdravstvenog turizma na cjelogodišnjoj razini. U ponudi najviše dominiraju wellness objekti od koji se izdvajaju Jadran Hotel, Milenij Hotel i Lošinj hotel & Villas. Također u regiji postoje dvije specijalne bolnice koje provode talasoterapiju, Thallasotherapia Opatija i Crikvenica i lječilište Veli Lošinj. Od najposjećenijih medicinskih ustanova izdvajaju se Specijalna bolnica Medico i Poliklinika Terme Selce.

⁷⁵ *Lifeclass Terme Sveti Martin*. Dostupno na <https://www.spaodmor.com/hoteli/lifeclass-terme-sveti-martin/>. [Pristupljeno 28. travnja 2022.].

6.3. Razvoj na području kontinentalne Hrvatske

Kontinentalna Hrvatska raspolaže s velikim brojem lječilišta s početka 18. stoljeća. U antičko doba prepoznati su učinci vrela te se grade toplice upravo na njima. Neke od poznatijih toplica kontinentalne Hrvatske jesu Tuheljske, Daruvarske, Sutinske, Krapinske i Varaždinske toplice. Daruvarske toplice slove za jednu od najstarijih kupka ovih prostora, dr. Antunova kupka izgrađena u 17. stoljeću. Naftalan u Ivanić Gradu prepoznata je ustanova u svijetu po primjeni naftalana zbog kojeg dolaze pacijenti iz cijelog svijeta.

6.3.1. Daruvarske toplice

Daruvarske toplice nalaze se u Bjelovarsko – bilogorskoj županiji, Daruvaru. Razvoj turizam područja osiguran je kroz očuvano prirodno okruženje i suvremene načine liječenja. Lječilište antičkog imena "Aquae Balissae" (jaka vrela) prve su kaptaze ljekovitih izvora vode iz 288. god. pr.Kr. koje su posjećivali i rimski pripadnici visokih klasa. Toplice su specijalizirane za „liječenje reumatskih bolesti, provođenje medicinske rehabilitacije, rekreacije i zdravstvenog turizma te su povezane s dugom tradicijom primjene prirodnih ljekovitih činitelja, odnosno termalne vode i mineralnog blata.“⁷⁶ Duga je tradicija liječenja ginekoloških bolesti, s čime su jedne od vodećih zdravstvenih ustanova s primjenom ginekološke rehabilitacije. Osim liječenja ginekoloških oboljenja, „provodi se i liječenje akutnih, kroničnih i degenerativnih bolesti, bolesti organa za kretanje i kralježnice.“⁷⁷ Osim što pružaju terapije temeljene na mineralnoj i termalnoj vodi, nude i wellness spa usluge za opuštanja i sportsko rekreacijske sadržaje što je dodatna ponuda temeljena na prirodnim resursima u poboljšanju zdravlja. Smještaj korisnika Daruvarskih toplica osiguran je u dvama smještajnim objektima, odnosno u Depandansu Arcadia i Lječilišnom hotelu Termal koja se nalaze u Julijevom parku koji je jedan od starijih parkova u Hrvatskoj.

⁷⁶ *Daruvarske toplice*. Dostupno na https://www.daruvarske-toplice.hr/hrvatski/naslovnica_1/. [Pristupljeno 2. svibnja 2022.].

⁷⁷ *ibidem*.

6.3.2. Naftalan Ivanić Grad

Naftalan Ivanić Grad je „specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju koja se bavi liječenjem upalnih reumatskih bolesti, bolesti zglobova i kralježnice te kožnih bolesti.“⁷⁸ Uz medicinsku rehabilitaciju nude i wellness usluge. Specifičnost bolnice je u primjeni naftalan ulja u liječenjima koja su vrlo rijetka u svijetu. Prvi je spoznao i proučavao ljekovite učinke naftalana Marco Polo u 13. stoljeću.⁷⁹ Upravo se Ivanić Grad može pohvaliti jednom od ustanova nedaleko od Zagreba. Izgradnja započinje otkrivanjem „kriške nafte“ 1960 .- tih godina. Naftalan nastaje „iz biološkog, organskog materijala taloženjem ostataka uginulih mikroorganizama na dnu mora ili jezera, gdje su prekriveni mineralnim česticama.“⁸⁰ Usputno primjeni terapije, također razvijaju brojne kozmetičke proizvode, kao što su kreme, šamponi i sl. Za cilj imaju pružanje svih mogućih vrsta proizvoda za bolesti koža. Smještajni kapacitet na raspolaganju uključuje oko 137 kreveta, dnevne boravke, restorane i raskošne apartmane.

Kontinentalna Hrvatska ima dugogodišnju tradiciju zdravstvenog turizma. Podjela regija kontinentalne Hrvatske je na Grad Zagreb, Središnju Hrvatsku i Slavoniju. Grad Zagreb vodeći je po pružanju zdravstvenih usluga na tržištu je pozicioniran prema kvaliteti usluga koje pruža, konkurentnosti, stručnosti osoblja i suvremenoj opremi. U ponudi ima brojne privatne i javne pružatelje usluga, od koji se ističe Specijalna bolnica Katarina, dobitnica nagrade „Stvaratelji stoljeća“ čime se uvrstila među najutjecajnije i najvažnije dio zdravstvenog sustava Republike Hrvatske, no i izvan granica. Središnja Hrvatska posjeduje brojne termalne izvore koje datiraju iz vremena Rimskog Carstva. Slavonija, također posjeduje mineralne izvore i naftalan dok Bizovačke toplice sadrže „najtopliju jodnu hipertermalnu vodu slanjaču u Europi.“⁸¹ Bizovačke toplice prepoznali su narodi srednjeg vijeka u liječenju bolesti.

⁷⁸ *Naftalan Ivanić Grad*. Dostupno na <https://naftalan.hr/>. [Pristupljeno 2. svibnja 2022.].

⁷⁹ *ibidem*.

⁸⁰ *ibidem*.

⁸¹ *Bizovačke toplice*. Dostupno na <https://www.bizovacke-toplice.hr/>. [Pristupljeno 5. svibnja 2022.].

6.4 Kritički osvrt

Povoljan geografski položaj, klima i obilje prirodnih resursa utjecali su na snažan razvitak Hrvatske u segmentu medicinskog turizma. Unatoč ovoj činjenici, svi dijelovi države nisu turistički jednako razvijeni. Možemo uočiti kako je u Hrvatskoj trenutno medicinski i spa turizam najzastupljeniji u primorju i sjevernom dijelu među kojima dominiraju Zagreb i Opatijska rivijera. Iako nije dovoljno podjednako razvijen možemo reći da ipak ostvaruje veliku prepoznatljivost posljednjih godina među dolaskom većeg broja inozemnih pacijenata. Izdvojiti možemo polikliniku Bagatin u Zagrebu koja je prepoznata po estetskoj kirurgiji, gdje postepeno i druge klinike dolaze do izražaja. Dolazak je prvenstveno određen kvalitetom provedenih usluga i educiranosti liječnika, ali i prihvatljivijim cijenama nego u drugim destinacijama. Wellness turizam najviše dominira u kontinentalnoj hrvatskoj u sklopu hotela. Ponuda je bogata i jedinstvena što može povoljno utjecati na priljev turista različitih profila. Strukturiranost objekata je miješanog tipa uz veliki broj kako privatnih tako i javnih ustanova što omogućuje pristup i manje imućnim klijentima te lokalnom stanovništvu. No, ipak za istaknuti je potrebno povezivanje i surađivanje između dvaju sektora radi učinkovitijeg napretka. Međutim, kako bi se ponuda dodatno diverzificirala, u budućnosti bi trebalo uložiti više napora u promociju i razvitak manje eksponiranih područja time potičući regionalni razvoj. Ovdje se prvenstveno ne misli na izgradnju u većoj mjeri novih zdravstvenih ustanova već obnova lječilišta Slavonije i Zagorja koja su zanemarena, napuštena ili stara, a mogu pridonijeti boljem razvoju zdravstvenog turizma te razviti dodatne medicinske i spa usluge u ponudi. Brojne toplice nose sa sobom bogatu povijest razvitka i posjeta pacijenata, no danas unatoč predpozicijama čekaju nečija zapažanja za investiranje. Ono što bi njihova obnova pridonijela je rasterećeni pritisak na već popularne lokacije osiguravajući veću posvećenost klijentima i kvalitetniju uslugu, održivost destinacija te poboljšanu razvijenost i prepoznatljivost destinacija i u drugim oblicima turizma. Potrebno je pdizanje kvalitete opremljenosti i prostora javnih zdravstvenih ustanova, a jedan od primjera kako javne zdravstvene ustanove mogu biti rame uz rame s privatnim je Thalassoterapia Opatija koja će u navedenom poglavlju biti analizirana. Njezina usješnost također kao i druge zdravstvene ustanove u Hrvatskoj leži na dugogodišnjoj tradiciji koja se njegovala i razvijala kako bi danas postala prepoznata od strane domaćih i međunarodnih pacijenata. Hrvatska ima dobru prometnu povezanost s emitivnim tržištima što joj stvara dodatne prednosti, veća ulaganja u promotivne

aktivnosti regija u očuvanju zdravlja i rekreativnom odmoru te sastavljanje smjernica strategija Hrvatska može imati pozitivnu perspektivnu budućnost zdravstvenog turizma.

7. ANALIZA STUDIJE SLUČAJA: THALASSOTHERAPIA OPATIJA

Za studiju slučaja odabrano je uspješno lječilište Thalassotherapia Opatija. Ime bolnice Thalassotherapia, preimenovano je u Specijalnu bolnicu za medicinsku rehabilitaciju, bolesti srca, pluća i reumatizma. Pomoću metode analize će se pojasniti razvoj Thalassotherapie Opatija kroz preduvjete ponude koji su omogućili razvoj i pridonijeli daljnjem sveobuhvatnom razvijanju ponude zdravstvenih usluga te doprinose koje ostvaruju prema svojoj zajednici.

7.1. Preduvjeti razvoja ponude

Jedan od važnijih preduvjeta razvoja Opatije u pogledu lječilišta zasigurno se prepisuje prometnoj dostupnosti, proboj priobalne ceste Rijeka- Opatija 1838. i željezničke pruge Pivka/Šempeter – Rijeka dionice trase Beč – Ljubljana – Rijeka 1873.⁸² Uz davno prepoznatu i proširenu vijest o svojstvima i djelotvornosti brojnih prirodnih ljekovitih činitelja priobalja u poboljšanju zdravlja, kao što je morska voda i zrak započinje zainteresiranost za razvojem zdravstvenog turizma. Liječnici 19. stoljeća od kojih se spominju Leopolda Schrottera Von Krostellija, Teodora Billrotha i Juliusa Glaxa bili su pokretači usmjeravanja pažnje Europe prema Opatiji u pogledu medicinskih i zdravstvenih mogućnosti toga područja.⁸³ Početak 20. stoljeća predvodi pojava konkurencije prema drugim zdravstvenim centarima Europe. „Opatija 1899. godine proglašena je klimatskim lječilištem Austro-Ugarske monarhije.“⁸⁴ Temelji razvijanja pripisuju se zelenom okolišu i Jadranskom moru koje se usmjeravalo prema očuvanju i unaprijeđenju zdravlja, prevenciji i liječenju raznih bolesti. Opatija je s vremenom postala povoljno mjesto za liječenje pripadnika kraljevske obitelji, umjetnika i ljudi visokog elitnog staleža.

⁸² Muzur, A., „ Povijest problema lječilišne regulative na primjeru Opatije i Lovrana u posljednjih stotinu i pedeset godina“, *Zbornik Lovranščine*, Rijeka, vol.1, no.(1), 2010, str. 198.

⁸³ Ibidem, str.29

⁸⁴ loc.cit.

Slika 1. Prva spasilačka zdravstvena služba u Opatiji

Izvor: Thalassotherapia Opatija 1957. – 2007⁸⁵

Vizionarstvo i potreba korisnika za kvalitetnim zbrinjavanjem i rehabilitacijskim područjem zbrinjavanja, rezultiralo „1957. godine službenim osnivanjem Thalassoterapije Opatije, prvobitno je to bio Institut, zatim Zavod i na kraju Specijalna bolnica za pružanje rehabilitacije bolesti pluća i srca, te reumatizma.“⁸⁶ Svoju kvalitetu rada potvrđuje prvom primjenom ergometrije, kao i osnivanje kardiološkog dijagnostičkog laboratorija tadašnje Jugoslavije. Thalassotherapia postaje pionir prototipa zdravstvenih usluga bez uvjetovanih financijskih potpora države ovih područja. Zasluge osnutka specijalne bolnice pripisuju se kardiologu i profesoru Čedomilu Plavšiću.⁸⁷ Zahvaljujući njemu ustanova se kreće razvijati te je omogućeno uspješno realiziranje tadašnjih avangardnih principa rehabilitacije bolesnika. „Prvi pacijenti zaprimljeni u Thalassoterapiju Opatiju, Villu Dubravu dolaze 1959. godine, a prostorije su se dijelile na Europa I i Europa II.“⁸⁸ Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske, „godine 1981. godine donosi odluku o preimenovanju u Specijalnu bolnicu za srca, pluća i reumatizma.“⁸⁹ Osim doprinosa lokalnom stanovništvu, zadatak Thalassotherapie bio je osvijestiti i osvježiti stoljetnu tradiciju lječilišnog turizma. Tadašnji profesor Plavšić pažnjom je u Opatiju privukao brojne autoritete iz područja znanosti i struke s kojima je tijekom zajedničkog rada došlo do brojnih promjena. „Godine 1975. održan je skup Radne skupine Svjetske zdravstvene organizacije vezan uz rehabilitaciju i sekundarnu prevenciju bolesnika, dok je 1961. godine sklopljen i prvi ugovor o liječenjima inozemnih pacijenata Švedske i Austrije.“⁹⁰

⁸⁵ Bratović E. (ur.), *Thalassotherapia Opatija 1957.-2007.*, Opatija, Thalassotherapia Opatija, 2007.

⁸⁶ Ibidem, str.32.

⁸⁷ Ibidem, str. 32

⁸⁸ Ibidem, str.32

⁸⁹ Ibidem, str.32

⁹⁰ Ibidem, str 40.

Tablica 5. Pregled razvoja Thalassoterapije Opatija prema različitim segmentima

Razvoj discipline i autoriteti	Razvoj organizacija i tradicija	Razvoj ponude (metode liječenja)
Leopold Schrötter von Kristelli, liječnik Juraj Matija Šporer (1870.), kirurg Theodor Billroth, balneolog Julius Glax.	Bilješke koncentracije morskog aerosola u Opatijskom zraku, osnutak morskobalneološkog i lječilišnog zavoda.	Usmjeravanje pažnje europske medicine i zdravstvene javnosti na Opatiju., proučavanje pozitivnih učinaka morskog zraka i vode Opatije.
Austro-ugarska Monarhija (1889.)	Opatija proglašena klimatskim lječilištem, otvaranje ordinacija i lječilišta	Sekundarna prevencija, ponuda raznih kupki u zatvorenim prostorima, kao i morskih.
Međunarodni kongres o primjeni talasoterapije (1908.)	Ugledna europska destinacija visokog staleža – temelj moderne zdravstvene institucije	Primjena liječenja talasoterapijom (morska voda) te udisanja esencije opatijskog lovora i ružmarina
Pionir zdravstva – prof. Čedomil Plavšića (1957.)	Osnutak Instituta, potom Zavoda te Specijalne bolnice	Terenske šetnje, vježbe disanja, muskulature, psihičke pripreme
Skopljene prvi inozemni ugovori (1961.)	Suradnja s osiguravajućom kućom (AUVA) do danas	Liječenje inozemnih bolesnika (Švedska i Austrija)
Radne skupine (1975.)	Skup svjetske zdravstvene organizacije	Rehabilitacija i sekundarna prevencija bolesnika s akutnim infarktom miokarda
Ministarstvo zdravstva RH (1981.) i (1998.)	Novi naziv – SB za rehabilitaciju bolesti srca, pluća i reumatizma te zatim imenovanje Ustanove Referentnim centrom za zdravstveni turizam	Unaprijeđenja medicinska praksa liječenja i zdravstvena skrb
Thalasso Wellness Centar (druga polovica 2006.)	Izgradnja i puštanje u rad modernog centra (najznačajniji događaj)	Suvremeni medicinski wellness centar s wellness uslugama i medicinskim programima.
Povezivanje s obrazovnim ustanovama (2008.)	Postaje sjedište Katedre za rehabilitacijsku i sportsku Medicinu Medicinskog fakulteta u Rijeci i nastavna baza u Osijeku	Perspektivne, razvojne i poticajne mogućnosti daljnjeg razvitka

Thalassotherapia Opatija stječe novi naziv (2009.)	Klinika za rehabilitaciju i prevenciju bolesti srca i krvnih žila Medicinskog fakulteta u Rijeci	Dijagnostika i liječenja, prevencija bolesti srca i krvnih žila
Thalassotherapia Opatija (2013.)	SB postaje znanstvena ustanova	Proširivanje ponude prema sportskoj medicini
U sklopu Thalasso Wellness Centra (2016.)	Otvaranje centra estetske kirurgije	Najsuvremenije usluge, stručne preglede, plastičnu i opću kirurgiju
Prvi stručno- znanstveni skup (2016.)	Ustanova organizira kliničku radionicu	Kroz teoriju i praksu upoznavanje s radom i fazama kardiorehabilitacijskog centra

Izvor: Bratović E. (ur.), Thalassotherapia Opatija 1957.-2007., Opatija, Thalassotherapia Opatija, 2007.

Tradicija koja prelazi šezdeset godina postojanja i razvijanja prvenstveno u području kardiologije omogućila je Thalassotherapiji Opatija izgradnju prepoznatljivosti diljem svijeta. Zahvaljujući upornostima liječnika 19. stoljeća i njihovom prepoznavanju potencijala Opatijske rivijere u segmentu klimatskih čimbenika i promptne razvijenosti rano započinje razvoj lječilišnog turizma odredišta. Klimatska lječilišta u Opatiji započinju svoju izgradnju već potkraj 19. i početkom 20. stoljeća, što govori o dobrom proučavanju prilika i stručnosti pojedinca za pretvaranje destinacije u odmaralište visoke klase. Međunarodni kongres o primjeni talasoterapije 1908. godine rezultirao je istraživanjem svojstva aerosola u morskom zraku te svojstvima morske vode u razmatranju pozitivnih učinaka na organizam čovjeka. Daljni razvoj Opatije započeo je i suradnjom s inozemnim liječnicima, kao i održavanju raznih kongresa na temu preventive na temelju čega je Ministarstvo zdravstva proglasilo Thalassotherapiju Opatiju u Specijalnu bolnicu za rehabilitaciju bolesti srca, pluća i reumatizma te zatim i na imenovanje Ustanove Referentnim centrom za zdravstveni turizam. Izgradnjom Thalasso Wellness Centra SB Opatija osigurala si je unaprijeđenje pružanja brojnih djelatnosti medicine s čime su proširili i radna mjesta što govori i o brizi za lokalno stanovništvo tj. mogućnosti zaposlenja, ali i zdravstvene skrbi. Danas Thalassotherapia želi opravdavati svoju dugogodišnju tradiciju poslovanja, želi opravdati povjerenje pacijenata zbog svega prethodno navedenog. Zbog toga uvode brojne najsuvremenije opreme, kao i dodatna ulaganje u educiranost svojih zaposlenika.

7.1.1. Opseg i kvaliteta usluga

Thalassoterapija Opatija svojim korisnicima nudi stručni tim osoblja s najmodernijom opremom za medicinu, dijagnostiku i terapiju. Važno za istaknuti je i uvođenje angiološkog aparata za liječenje oboljelih od korona virusa u 2020. godini. Ulaganje u znanje i uvođenje kvalitetne opreme unaprijedilo je kardio -rehabilitacijske postupke s personaliziranim dizajniranim programom. Postupno se otvara Centar za dijabetes, endokrinologiju i kardiometabolizam. Krajem 2020. godine otvorena je neurološka ambulanta s suvremenim uređajima elektromioneurografiju Zbog pojave brojnih sportaša koji pate od kardiovaskularnih bolesti, u ponudi Thalasso terapije se može naći i asortiman usluga iz područja sportske medicine koja omogućuje praćenje i dijagnosticiranje razine šećera. Također su povezani s brojnim sportskim klubovima diljem Hrvatske. Krajem 2020. godine otvorena je neurološka ambulanta sa suvremenim uređajima za elektromioneurografiju.

6. Djelatnosti Thalassotherapie Opatija

Raspon usluga	Opseg i kvaliteta	Diverzifikacija usluge
Zavod za kardiologiju	Posjedovanje najnaprednijih dijagnostički uređaja sa tržišta	Kardiološke i neinvazivne dijagnostičke pretrage/ rehabilitacije
Medicinsko biokemijski laboratorij	Informatiziranost, moderniziranost, kvalitetna reagensa, širi spektar laboratorijskih analiza	Laboratorijske pretrage (vitamini, hormoni, srčani markeri, specifični proteini, biokemija elektroliti, profil glukoze..)
Centar za dijabetes, Endokrinologiju i kardiometabolizam	Kompletna medicinska skrb šećernih bolesnika s smještajem u dnevnoj bolnici	Oftamološka, kardiovaskularna i neurološka dijagnostika, nutricionistička savjetovanja, programi vježba
Fizikalna medicina i reumatologija	Multidisciplinirano pristupljane dijagnostici i liječenju mišićno – koštanog sustava	Dijagnostika (antropometrija, slikovne metode..) i terapijske usluge (medicinske vježbe, balans platforma..)
Radiologija	Vrhunska tehnologija radioloških dijagnostičkih postupaka	Klasična radiologija, CT i MR dijagnostika
Neurologija	Suvremeni dijagnostički opremeljena	Specijalistički pregledi, Color dopler karotidnih i vertebralnih arterija, transkranijski dopler (TCD) Willisov kruga i vertebrovezilarnog (VB) sliva, elektromionneurografija (EMNG)
Dermatologija	Jedinstveni medicinski uređaji za regeneraciju kože i pomlađivanje	Dermatološki pregledi, dermatoskopija, PRP tretman, mezoterapija, dermalni fileri, profhilo
Estetska kirurgija	Suvremeni estetski zahvati u uvjetima vrhunskog medicinskog standarda	Stručni pregledi, konzultacije, operativni zahvati, plastična i opća kirurgija.
Psihologija	Dio tima programa kardiološke rehabilitacije, ambulantno i u sklopu Thalasso Wellness Centra	Individualno/grupno psihološko savjetovanje, program kontrole srca (edukativne radionice), predavanja

Nutricionizam	Nutricionističko savjetovalište (individualnost, profesionalnost)	Jelovnici prema osobnim potrebama, medicinski programi u sklopu rehabilitacija
---------------	--	--

Izvor: Bratović E. (ur.), Thalassotherapie Opatija 1957.-2007., Opatija, Thalassotherapie Opatija, 2007.

Zapošljava veliki broj specijaliziranih liječnika u području kardiologije, reumatologije, neurologije i fizikalne medicine. Bolnica zapošljava 240 djelatnika, od kojih 37 djeluje na području reumatologije, neurologije i fizikalne medicine. Posljednih godina u SB uvedene su brojne nove djelatnosti, kao i konstatna uvođenja suvremenih uređaja za preglede uz pozitivne stavove prema svojim specijalistima i svojoj individualiziranosti prema pacijentima ostvarili su brojne ne samo domaće nego i međunarodne pohvale i priznanja. U svim navedenim djelatnostima cilj im je pružanje najbolje potrebne zdravstvene skrbi za svoje pacijente, kontinuirano ulažu napore prema svim daljnim razvijanjima prethodno navedenih područja medicine te njihovo usavršavanje uz korak s novijim medicinskim dostignućima u liječenjima. Širi raspon usluga s kojima SB raspolaže pomaže pacijentima u pružanju usluga za razna liječenja bolesti, pružanju sve pristunijih usluga estetskih zahvata, nutricionistička savjetovanja, treninge i brigu o sportašima, kao i brojnim drugim granama što Opatiji doprinosi prepoznatljivost kod pacijenata diljem svijeta, ali i cjelogodišnjem priljevu prihoda.

7.2. Thalasso Wellness Centar – Medical Spa

Osnivanje zgrade Thalasso Wellness Centra 2005. godine jedan je od važnijih događaja hrvatskog zdravstvenog turizma. Brojna su priznanja dodijeljena od strane „Hrvatske gospodrske komore, Hrvatske radiotelevizije i Hrvatske udurge hotelijera i restoratera preka kojem je dodijeljen 2006. godine i turistički cvijet – kvaliteta za Hrvatsku.“⁹¹ Riječ je o autohtonim i prirodnim potencijalima koji su važni za preventivne i kurativne oblike lječilišnog turizma. Njima su priključeni i smještajni kapaciteti Ville Dubrave. Ministarstvo zdrastva Republike Hrvatske imenovalo je Thalassotherapiu za Referetni centar zdravstvenog turizma i medicinski programirani odmor, čime spoj zdravstva i turizma postaje komplimentrana djelatnost., 2006. godine je provedena i verifikacija statusa.

Ideja razvoja Thalasso – wellness centra započela je radi proširivanja ponuda i usluga bolnice, ali i u svezi ostvarenja dodatnih prihoda. Kompleks se sastoji od 3 kata koji uključuju suteren, prizemlje i galeriju. Centar u suradnji s Thalassotherapijom nudi brojne usluge medicinskog i wellness sadržaja. Usluge wellnessa „obuhvaćaju njegu lica i tijela, wellness usluge, medicinske programe i prodaju proizvoda i usluga.“⁹² Wellness usluge dijele se na tretmane s kozmetičkim porizvodima i uređajima. Kozmetički tretmani proizvodima uključuju pedikure, manikure, njega lica i tijela, a tretmani uređajima uključuju mikrodermoabraziju, IPL metodu, tretman vakuum čašama i dr. Također, u sklopu zgrade postoji mogućnost korištenja bazena i spa relax zone. Medicinski programi uključuju programe vezane uz mršavljenje, nutricionistička savjetovanja, kozmetologiju, estetsku kirurgiju i psihološka savjetovališta.

⁹¹ ibidem, str. 52

⁹² ibidem, str. 25

7.3. Doprinos zajednici i regionalnom razvoju

Thalassotherapie je tradicionalno okrenuta prema svome lokalnom stanovništvu, te je njihov sastavni dio života. Lokalna zajednica stekla je povjerenje i odanost na koje Thalassotherapie može računati. Od samog osnutka, cilj Thalassotherapie bio je pružiti lokalnom stanovništvu najsuvremenije medicinske usluge. Zbog odanosti domaćih ljudi, Thalassotherapie dobiva priznanje grada Opatije 1999. godine u području zdravstva.

7.4. Kritički osvrt na provedeno istraživanje

Zahvaljujući temeljima koje je postavila Thalassotherapie Opatija, omogućen je daljnji razvoj i unapređenje metoda liječenja u sklopu hrvatskog zdravstvenog sustava. Zbog povoljne mediteranske klime, blagih zima i umjereno toplih ljeta, predstavlja idealno područje za razvijanje lječilišta tijekom cijele godine. Zauzima značajno mjesto na Kvarneru, ali i cijele Hrvatske u zdravstvenom i turističkom pogledu. Specijalna bolnica služi kao primjer da i javne ustanove mogu konkurirati na tržištu uz kontinuirano ulaganje i opravdanje financijskih sredstava, pri tome postižući uspješan rezultat uz privlačenje velikog broja korisnika. Svojim primjerom poslovanja mogu potaknuti i ostale javne ustanove da postoji svijetla budućnost s racionalnim upravljanjem resursa i upornošću može biti omogućeno razvijanje i stajanje „rame uz rame“ s privatnim ustanovama. Mnogi naponi uloženi su i u liječenje kardiovaskularnih bolesti, te su uspješno dokazali kako upravo njihova bolnica može pomoći kardiovaskularnim bolesnicima. Zbog dodatnih uvođenja nove opreme, otvorili su nove potencijale razvijanja na tržištu te je s time Thalassotherapie privukla nove pacijente i povećala opseg poslovanja, dodatno proširujući djelatnost na segment sportske medicine i rehabilitacije. Sa sportskom medicinom omogućuju sportašima koji pate od kardiovaskularnih bolesti praćenje i dijagnosticiranje razine šećera. To im je zauzvrat omogućilo povezivanje sa sportskim savezima i klubovima diljem Hrvatske. U zadnjih nekoliko godina povezali su se s brojnim inozemnim i domaćim zdravstvenim ustanovama. Bolnica je opravdala svoju dugu tradiciju postojanja kroz brojne edukacije za svoje zaposlenike, spremnost na uvođenje inovativnosti i opreme u rad, proučavanje i proširivanje ponude u području medicine. Iskazali su se holističkim

pristupom prema svojim pacijentima, ljubaznošću i otvorenošću prema svome lokalnom stanovništvu. Cilj u budućnosti im je stjecanje simbola Opatije, ali i regije u pogledu destinacije prepoznate kao zdravstveni i znanstveni brend.

8. ZAKLJUČAK

Medicinski i spa turizam zasigurno su među važnijim pravcima razvitka zdravstvenog turizma. Težnja suvremenog čovjeka i osvještenost brige oko zdravlja dovela je do sve učestalijih odlazaka na ovu vrstu putovanja diljem svijeta. Zdravstveni sektor iz navedenog razloga kontinuirano istražuje i nastoji naći nove načine diverzifikacije svojih proizvoda koja su nametnuta promjenama o percepciji zdravlja i trendovima novijih generacija. Brojna lječilišta i medicinske ustanove proširuju svoju ponudu usluga s dodatnim sadržajima imajući u vidu cjenovnu dostupnost, kraće liste čekanja te druge pogodnosti što omogućuje priljev različitih profila skupina zdravstvenih turista u neku regiju. U predstojećem vremenu za očekivati je povećani interes zdravstvenih ustanova i turističkog sektora za stvaranje što specifičnijih turističkih paketa.

Hrvatska polagano korača prema jačem razvitku zdravstvenog turizma, pogotovo medicinskog. No, bitnost brendiranja u turizmu kao obliku ostarivanja prepoznatljivosti regije u pružanju zdravstvenih ustanova je potrebna, pogotovo u isticanju kvalitete, stručnosti osoblja i cjenovne dostupnosti. U Republici Hrvatskoj pronalaze se brojni prirodni resursi, koji mogu biti pogodni za daljni pravac razvoja zdravstvenog turizma. Govoreći o zdravstvenom turizmu, nailazimo na nedovoljnu iskorištenost zdravstvenih kapaciteta posebice lječilišta i toplica kontinentalne Hrvatske, dok Specijalne bolnice već sigurnim koracima ostvaruju prepoznatljivost inozemnih pacijenata. Pravilna strategija i provedena potrebna analiza stanja tržišta za moguće buduće projekte razvoja zdravstvenog turizma u Hrvatskoj omogućila bi dodatne priljeve prihoda u destinacije, otvorila dodatna radna mjesta i omogućila stanovnicima zemlje da svoje usluge odrađuju u svojim zdravstvenim ustanovama. Zdravstveni turizam zasigurno opravdava svoju mogućnost u poboljšanju razvoja regija, što je uspješno opravdano kroz poglavlje 5. Primjer jednog uspješnog razvijanja lječilišta je Thalassotherapie Opatija, koja je opravdala ulogu javne zdravstvene ustanove koja ostvaruje iznadprosječene rezultate poslovanje na godišnjoj razini.

Budućnost zdravstvenog turizma stavlja brojne prilike nedovoljno razvijenim zemljama prema razvijanju, no pristupnost velikog broja konkurenata ostavlja i brojne izazove s kojima će se potencijalne regije susresti.

LITERATURA

a) Knjige

1. Alfier, D., *Potreba novih orijentacija u dugoročnom razvoju našeg turizma – Izbor radova*. Zagreb, Institut za turizam, 1994.
2. Geić, S., *Menadžment selektivnih oblika*, Sveučilišni studijski centar za stručne studije, Split, 2011.
3. Bratović E. (ur.), *Thalassotherapia Opatija 1957.-2007.*, Opatija, Thalassotherapia Opatija, 2007. 33. World Tourism Organization, UNWTO: *Tourism Definitions*, Madrid, UNWTO, 2019. Dostupno na <https://www.unwto.org/publications>. [Pristupljeno 21. veljače 2022.]

b) Poglavlje u knjizi

1. Pleško, N., Pleško, S. i M. Banić, „Bioklimatske pretpostavke zdravstvenog turizma“, u: Ivanišević, G. (ur.), *Zdravstveni turizam u Hrvatskoj: knjiga izlaganja na znanstvenom skupu*, Akademija medicinskih znanosti Hrvatske, Veli Lošinj, 2001, str. 21-32.

c) Znanstveni članci i stručne publikacije

1. Alahmari, M., Aljasseri, I., i B. Sasidhar, „Patient Satisfaction and Perception of Quality of Care in Outpatient Clinic in an Eye Specialist Hospital in Saudi Arabia“, *Journal of Economics*, vol. 10, no. 4, 2015, str 1-8.2.
2. Dugački, V. i K. Regan, „Zdravstvene skrbi i razvoja zdravstvenih ustanova na hrvatskom prostoru“, *Leksikografski zavod Miroslav Krleža*, vol.13, no.25, 2019, str. 35-74.
3. Goodrich, J., N., „Socialist Cuba: A study of health tourism“, *Journal of Travel Research*, vol.32, no.1, 1993, str.36.
4. Ivanišević, G., „Prirodne pretpostavke zdravstvenog turizma u Hrvatskoj“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, vol. 27, 2016, str.11-23.
5. Ivandić N., Kunst I. i N. Telišman-Košuta, „Pretpostavke održivosti zdravstvenog turizma u Republici Hrvatskoj – načela razvoja i ključni činitelji uspjeha“, *Radovi*

Zavoda za znanstveni rad Varaždin, vol. 27, 2016, str. 25-46. [online]. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/170953> . [Pristupljeno 07 travnja 2022.].

6. Kalyankar, T.M., AttarM.S., i G-H.Shinde, „Review On Alternative Therapy in Health and Medicine“, *International Journal of Pharmaceutical Sciences and Reserch*, vol.3, no. 11, 2012, str. 4173-4183.

8. Muller, H. I E.L. Kafmann, „Wellness Tourism: Market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry“, *Jornal of Vacation Marketing*, vol. 7, no. 1, 2001, str. 5-17.

9. Muzur, A., „ Povijest problema lječilišne regulative na primjeru Opatije i Lovrana u posljednjih stotinu i pedeset godina“, *Zbornik Lovranščine* ,Rijeka, vol.1, no.(1), 2010, str. 198.

10. „Medicinski turizam- međunarodni trendovi i perspektive“, *Hrvatska turistička zajednica*, 2014, str.5.

11. Horowitz M.D., Rosensweig J.A. i C.A. Jones, „Medical Tourism: Globalization of the Healthcare Marketplace“, *Medscape General Medicine*, vol. 9, no. 4, 2007, br. članka 33. ,

11. Lautier M., „International trade of health services: global trends and local impact“, *Health Policy*, vol. 118, no. 1, 2014, str. 105-113.

c) Internet izvori

1. „Aromatherapy Uses and Benefits“, *Naha*. Dostupno na <https://naha.org/?/explore-aromatherapy/about-aromatherapy/what-is-aromatherapy/>. [Pristupljeno 20. travnja 2022.].

2. *Bizovačke toplice*. [online]. Dostupno na <https://www.bizovacke-toplice.hr/>. [Pristupljeno 5. svibnja 2022.].

3. SPA, Origins of the term, Bionity, 2005.

Dostupno na <https://www.bionity.com/en/encyclopedia/Spa.html>. [Pristupljeno 1. travnja 2022.].

4. Ansorge R., „Cupping Therapy“, WebMD, (2020). Dostupno na <https://www.webmd.com/balance/guide/cupping-therapy>. [Pristupljeno: 23. veljače 2022.].
5. Cohut, M., „Bloodletting: Why doctors used to bleed their patients for health“, *Medical News Today*, 2020. Dostupno na <https://www.medicalnewstoday.com/articles/bloodletting-why-doctors-used-to-bleed-their-patients-for-health>. [Pristupljeno: 23. veljače 2022.].
6. „Medical Tourism: Travel to Another Country for Medical Care“, *Centers for Disease Control and Prevention*, 2021. Dostupno na <https://wwwnc.cdc.gov/travel/page/medical-tourism>. [Pristupljeno 09. travnja 2022.].
7. Meštrović T., „Risks associated with medical tourism“, *News Medical*, 2020. Dostupno na <https://www.news-medical.net/health/Medical-Tourism-Risks.aspx>. [Pristupljeno 12. travnja 2022.].
7. Dobrota, A., „Kratka povijest turizma u Hrvatskoj“, *Cimerfraj.hr*, 2019. Dostupno na <https://www.cimerfraj.hr/aktualno/povijest-turizma-hrvatska>. [Pristupljeno 26. veljače 2022.].
8. *Daruvarske toplice*.
Dostupno na https://www.daruvarske-toplice.hr/hrvatski/naslovnica_1/. [Pristupljeno 2. svibnja 2022.].
9. European Travel Commission, *Exploring Health Tourism: The growing segment of health tourism: Executive summary*, UNWTO, 2018. Dostupno na <https://etc-corporate.org/uploads/reports/2018-ETC-UNWTO-Exploring-Health-Tourism-Executive-Summary.pdf>. [Pristupljeno 21. veljače 2022.].
10. Galić, A., „Termalnom vodom do zdravlja“, *Vaše zdravlje*, 2013. Dostupno na <https://www.vasezdravlje.com/bolesti-i-stanja/termalnom-vodom-do-zdravlja>.
[Pristupljeno 10. ožujka 2022.].
11. „What is wellness?“, *Global Wellness Institute*. Dostupno na <https://globalwellnessinstitute.org/what-is-wellness/>. [Pristupljeno 23. ožujka 2022.].

12. „Global Wellness Economy: Looking Beyond COVID“, *Global Wellness Institute*, 2021. Dostupno na <https://globalwellnessinstitute.org/wat-is-wellness/spa-industry/>. [Pristupljeno 03. travnja 2022.].
13. „Global Wellness Economy: Looking Beyond COVID“, *Global Wellness Institute*, 2021. Dostupno na <https://globalwellnessinstitute.org/industry-research/the-global-wellness-economy-looking-beyond-covid/>. [Pristupljeno 05. travnja 2022.].
14. Ivandić, N., Kunst, I., Telišman Košuta, N. i I. Marković, *Nacionalni program – akcijski plan razvoja zdravstvenog turizma*, Zagreb, Institut za turizam, 2014. Dostupno na https://mint.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/150608_AP_%20Zdravstveni%20turizam.pdf. [Pristupljeno 19. ožujka 2022.].
15. ISPA, *Health & Wellness Tourism: A focus on the global spa experience*, Routledge, 2007. Dostupno na https://www.routledge.com/rsc/downloads/Health_Wellness_Tourism_FB_final.pdf. [Pristupljeno 20. travnja 2022.].
16. *Istarske toplice*. Dostupno na <https://www.istarske-toplice.hr/>. [Pristupljeno 24. travnja 2022.].
17. „Čudesna ljekovitost Jadranskog mora“, *JGL Obitelj*, 2020. Dostupno na <https://jglobitelj.hr/obitelj/cudesna-ljekovitost-jadranskoga-mora>. [Pristupljeno 7. ožujka 2022.].
18. „Klimatoterapija“, *Hrvatska enciklopedija – mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=31896>. [Pristupljeno 16. ožujka 2022.].
19. *Kvarner Health*. Dostupno na <https://www.kvarnerhealth.hr/naslovna>. [Pristupljeno 25. travnja 2022.].
20. *Lifeclass Terme Sveti Martin*. Dostupno na

<https://www.spaodmor.com/hoteli/lifeclass-terme-sveti-martin/>.

[Pristupljeno 28. travnja 2022.].

21. „Lječilišta, terme“, *Istarska enciklopedija – mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2008. Dostupno na <http://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1600>.

[Pristupljeno 22. travnja 2022.].

22. „Medical Tourism Accreditation“, *MedHalt*. Dostupno na <http://www.medhalt.com/medical-tourism-accreditation/>.

[Pristupljeno 14. travnja 2022.].

23. Wendt K., „Medical Tourism: Trends and Opportunities“, UNLV Theses, Dissertations, Professional Papers, and Capstones, 2012, 1483. Dostupno na <https://digitalscholarship.unlv.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2484&context=thesesdissertations>. [Pristupljeno 16. travnja 2022.].

24. „Naftalanske kupke: indikacije i kontraindikacije“, *Everaoh*. Dostupno na <https://bs.everaoh.com/naftalanske-kupke-indikacije-i-kontraindikacije/>.

[Pristupljeno 15. ožujka 2022.].

25. *Naftalan Ivanić Grad*. Dostupno na <https://naftalan.hr/>. [Pristupljeno 2. svibnja 2022.].

26. *Poliklinika Peharec*. Dostupno na <https://www.peharec.com/>. [Pristupljeno 24. travnja 2022.].

27. *Specijalna bolnica za ortopediju i rehabilitaciju „Prim.dr. Martin Horvat“*. Dostupno na <https://www.bolnica-rovinj.hr/o-nama/>. [Pristupljeno 24. travnja 2022.].

28. Šklempe, I., „Priroda liječi – prirodne terapije“, *Studioimpuls*. Dostupno na <http://www.studioimpuls.net/prirodalijeci.htm>. [Pristupljeno 7. ožujka 2022.].

29. „Talasoterapija“, *Hrvatska enciklopedija – mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=60263>. [Pristupljeno 16. ožujka 2022.].

30. „Ten Hidden Dangers of Medical Tourism“, *Science Beta*, 2019. Dostupno na <https://sciencebeta.com/medical-tourism/>. [Pristupljeno 12. travnja 2022.].
31. *Thalassotherapia Crikvenica*. Dostupno na <https://thalasso-ck.hr/>. [Pristupljeno 28. travnja 2022.].
32. „What is Thalassotherapy and what are the benefits“, *Medical News Today*, 2020. Dostupno na <https://www.medicalnewstoday.com/articles/thalassotherapy#health-benefits>. [Pristupljeno 16. ožujka 2022.].
33. Saavedra C., „What is balneotherapy“, *DermNet*. Dostupno na <https://dermnetnz.org/topics/balneotherapy>. [Pristupljeno 16. ožujka 2022.].
34. „What is accreditation“, *Medical Tourism* Dostupno na <https://www.medicaltourism.com/content/what-is-accreditation>. [Pristupljeno 14. travnja 2022.].

SAŽETAK

Zdravstveni turizam jedan je od specifičnih selektivnih oblika turizma. Ljudi su tijekom povijesti vrlo rano osvijestili svijest o brizi za vlastito zdravlje te su tražili načine na koje mogu povoljno djelovati na organizam. Zdravstveni turizam predstavlja složen turistički proizvod koji se sastoji od wellness, lječilišnog i medicinskog turizma. Resursna temeljna osnova zdravstvenog turizma jesu prirodni ljekoviti činitelji u koje se ubrajaju more, alge, sunce, termomineralne vode, naftalan u svrhu očuvanja i unaprijeđenja zdravlja. Među trendovima potražnje koji utječu jesu starenje populacije, nekvalitetan odnos prema načinu života, manjak bavljenja aktivnostima, kao i pojava pandemije i sl. Wellness centri i toplice većinski se nalaze u privatnom vlasništvu, a lječilišta, specijalne bolnice i bolnički sustavi su dio javnog zdravstva. U studiji slučaja analizira se Thalassotherapia Opatija, Specijalna bolnica za medicinsku rehabilitaciju bolesti reumatizma, pluća i srca. Thalassotherapia ostvaruje brojne pozitivne promjene te ostvaruje izvrsnost u centrima reumatologije, fizikalne medicine, sportske medicine i medicinskog wellnessa. Hrvatska posjeduje izrazito povoljan potencijal u razvoju zdravstvenog turizma, posebice medicinskog i wellness turizma. Doprinosi razvoju zdravstvenog turizma prvenstveno omogućuju popunjavanje kapaciteta, kao i proširivanje turističke ponude.

Ključne riječi: zdravstveni turizam, regionalni razvoj, prirodni ljekoviti činitelji, medicinski turizam, wellness-spa usluge, Thalassotherapia Opatija.

SUMMARY

Health tourism is one of the specific selective forms of tourism. Throughout history, people have very early on become aware of taking care of their health and actively sought ways in which it can have a beneficial effect on the organism. Health tourism is a complex touristic product which includes wellness, health care and medical tourism. The resource base for health tourism are natural healing factors such as the sea, algae, sun, thermomineral waters, naftalan, with the purpose of maintaining and improving one's health. Trends which contribute to the population ageing include a poor relationship to lifestyle, COVID-19, insufficient engagement in activities and the like. Wellness centers and spas are mostly privately owned, whereas treatment centers, special hospital and hospice care systems are a part of the public health sector. Thalassotherapia Opatija is analyzed as a case study, which is a Special Hospital for Medical Rehabilitation for diseases concerning rheumatism, lungs and heart. Thalassotherapia has had a number of positive changes, and it achieves excellence as a rheumatology center, in physical medicine, sports medicine and medical wellness. Croatia has a tremendously favorable potential for health tourism development, particularly medical and wellness tourism. Contributions to the development of health tourism primarily allow filling out of its capacity, as well as, the complement of the tourism supply.

Keywords: health tourism, regional development, natural healing factors, medical tourism, wellness-spa services, Thalassotherapia Opatija

POPIS ILUSTRACIJA

POPIS SLIKA

Slika 1. Prva spasilačka zdravstvena služba u Opatiji (str. 36)

POPIS TABLICA

Tablica 1. Prirodni ljekoviti činitelji (str. 9)

Tablica 2. Prirodni oblici liječenja (str. 10)

Tablica 3. Oblici zdravstvenog turizma i pružatelji zdravstvenog- turističkih usluga (str.20)

Tablica 4. Pružatelji usluga zdravstvenog turizma u Republici Hrvatskoj (str.28)

Tablica 5. Pregled razvoja Thalassoterapije Opatija prema različitim segmentima (str.40)

Tablica 6. Djelatnosti Thalassoterapie Opatija (str.43)